

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII, TINERETULUI ȘI SPORTULUI
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE**

**TEZĂ DE DOCTORAT
(REZUMAT)**

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC
Prof. univ. dr. MIRCEA BRAGA**

**DOCTORAND
BRANC (ELVIREANU) SOFIA (SONIA)**

ALBA IULIA 2012

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII, TINERETULUI ȘI SPORTULUI
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE**

TOTALITARISM ȘI EXIL. EXILUL DUPĂ EXIL

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC
Prof. univ. dr. MIRCEA BRAGA**

DOCTORAND

BRANC (ELVIREANU) SOFIA (SONIA)

ALBA IULIA 2012

SUMAR

Argument.....	4
---------------	---

I. Totalitarism și exil

1. 1. Cadrul socio-politic postbelic.....	8
1. 2. Utopia comunistă - un regim totalitar.....	12
1. 3. Literatura română în totalitarism.....	16
1. 3. 1. Epoca proletcultistă (1948-1953).....	16
1. 3. 2. Perioada de destindere culturală (1964-1971).....	23
1. 3. 3. Noua revoluție culturală și disidența.....	27
1. 4. Conceptul de rezistență prin literatură.....	31
1. 5. O perspectivă istorică asupra exilului românesc	34
1. 6. Exilul postbelic.....	37
1. 6. 1. Conceptele de exil, emigrare, diaspora, migrare.....	37
1. 6. 2. Tipologie și periodizare.....	40
1. 6. 3. Rolul exilului.....	44
1. 7. După exil.....	49
1. 7. 1. Întoarcerea în Ithaca.....	49
1. 7. 2. Receptarea literaturii exilului.....	53

II. Mitul homeric în secolul XX

2.1. Literatura exilului est-european.....	56
2. 2. Urmașii lui Ulise.....	59

III. Exilul, inițiere și traumă

3. 1. Călătoria-exil	67
3. 2. În exil sub semnul maleficului (Vintilă Horia, <i>Cavalerul resemnării</i>).....	75
3. 3. Fața întunecată a lui Ianus (Vintilă Horia, <i>Salvarea de ostrogoți</i>).....	85
3. 4. Metamorfoza lui Ovidiu (Vintilă Horia, <i>Dumnezeu s-a născut în exil</i>).....	94
3. 5. Revelația Sinelui la Ovidiu	107
3. 6. Reactivarea funcției religioase la personajele lui Vintilă Horia.....	112
3. 7. Traumă și inițiere în <i>Întoarcerea huliganului</i>	116
3. 8. Evadarea din totalitarism la Gabriel Pleșea (<i>Dosarul cu bârfe</i>).....	124

IV Identitate și alteritate

4. 1. Premise teoretice.....	129
4. 2. Eu /Celălalt	133
4. 3. Eul plural.....	139

4. 4. Identități multiple la Dumitru Țepeneag.....	144
4. 5. Drama evreității ca alteritate radicală la Norman Manea.....	152
4. 6. Angoasele identitare și multiplicarea eului la Norman Manea (<i>Vizuina</i>).....	159
4. 6. 1. O identitate tricefală.....	159
4. 6. 2. Peter Gașpar în oglinzi paralele.....	162
4. 6. 3. Augustin Gora, eruditul din vizuină.....	165
4. 6. 4. Lu, arhetipul feminin sau obsesia ființei unice	167
4. 7. Masca, formă a alterității la Norman Manea.....	170

V. Deconstrucția mitului occidental

5. 1. Veneția crepusculară (Vintilă Horia, <i>Cavalerul resemnării</i>).....	175
5. 2. Deconstrucția Europei mitice la Dumitru Țepeneag.....	178
5. 3. Exilul american ca rătăcire în labirint (Norman Manea).....	183
5. 4. Mitul Babel preluu al diversității culturale (Norman Manea).....	196
5. 5. New York și obsesia ghetoului la Norman Manea (<i>Întoarcerea huliganului</i>)	201
5. 6. În capcanele Lumii Noi (Gabriel Pleșea, <i>Aruncă pâinea ta pe ape</i>).....	204
5. 7. Destine românești rătăcite în exil (G. Pleșea, <i>Destine întortocheate</i>)	211

VI. Paradoxul întoarcerii în Ithaca. Exilul de după exil

6. 1. Paradoxul nativului străin în propria sa țară.....	217
6. 2. Ithaca în viziunea lui Gabriel Pleșea.....	225
6. 3. Întoarcerea, o tentativă de terapie eșuată la Norman Manea	231
6. 4. Demitizarea toposului românesc la Dumitru Țepeneag.....	240

VII. Retorică și narativitate în romanele exilului

7. 1. Autoficțiune în literatura exilului.....	250
7. 2. Toposuri naturale cu valoare simbolică la Vintilă Horia.....	258
7. 3. Între realism și onirism (Dumitru Țepeneag).....	263
7. 4. Lumea revelată prin metafore (Norman Manea).....	265
7. 5. Intertextul ca labirint (Norman Manea).....	275
7. 5. 1. Eul ca Bibliotecă	275
7. 5. 2. Dialogul literatură-pictură	278
7. 6. Ludicul ca formă de inițiere la Gabriel Pleșea.....	281

VIII. Concluzii

8. 1. De la omul deșrădăcinat la omul reconstruit în exil	286
8. 2. Literatura exilului între modernism și postmodernism	292
Bibliografie.....	300

Totalitarism și exil. Exilul după exil (Rezumat)

Cuvinte cheie : totalitarism, posttotalitarism, exil, dislocare identitară, alteritate, traumă, inițiere, reconstrucție identitară, deconstrucția mitului occidental, terapie prin creație, întoarcere în Ithaca, autoficțiune, postmodernism, Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Norman Manea, Gabriel Pleșea.

Ne-am propus ca **temă** de cercetare *Totalitarism și exil. Exilul de după exil*, titlu care delimitează aria de cercetare, exilul politic și cultural din totalitarism și posttotalitarism. Lucrarea nu este una de istorie literară, chiar dacă, inevitabil, conține astfel de elemente necesare pentru schițarea contextului istoric în care se înscrie exilul. De aceea, este concepută pe două axe, contextul socio-politic postbelic care a generat exilul ca fapt biografic trăit de autorii analizați și exilul ca motiv literar, transpunerea în ficțiune a experienței istorice din perspectiva martorului ori actorului pe scena istoriei secolului XX. Teza își propune o abordare analitică a romanelor despre exil, fără a fi tributară unei singure metode de investigare, care e întodeauna limitativă.

Alegerea temei este motivată de interesul personal pentru problematica exilului, un domeniu investigat după 1989, o dată cu publicarea operelor scriitorilor exilați politic în totalitarism. Literatura exilului este un domeniu în curs de cercetare. S-a scris despre exil, însă nu studii ample, ci mai ales prezentări succinte, cronici ale unor romane, postfețe și câteva încercări de istorie literară. Există, desigur, studii importante asupra exilului românesc printre care amintim pe acelea ale Evei Behring, Cornel Ungureanu, Gheorghe Glodeanu, Aurel Sergiu Marinescu, Florea Firan și Constantin Popa, Mircea Popa și alții. Însă abordarea problematicii exilului e diferită, fie istorico-literară, fie literară, fie doar istorică. Critici, istorici, scriitori, esești au definit conceptele de exil, emigrație, diasporă, migrație (Eva Behring, Ion Simuț, Laurențiu Ulici, Sorin Alexandrescu, Sanda Galopenția, Monica Lovinescu, Mihaela Albu) și au demarat procesul recuperării scriitorilor români din exil și integrării lor în literatura română. Scriitorii exilați politic în totalitarism, unii consacrați de critica literară occidentală, mai puțin de cea românească, uneori nefavorabilă, resimt un fel de frustrare față de situația lor în literatura română contemporană. Cum spațiile exilului sunt foarte îndepărtate geografic, dar și cultural, efortul de cercetare a exilului românesc continuă, iar literatura despre exil, redescoperită și publicată după 1990 în limba română, devine un nou domeniu de studiu în universități, ceea ce explică **actualitatea temei de cercetare**. Considerăm că orice lectură a literaturii exilului poate oferi o percepție diferită, mai nuanțată, dincolo de convergența aspectelor fundamentale ale temei. În acest sens orice analiză a exilului aduce elemente noi, fie la nivel de interpretare, fie prin aducerea în atenția publicului a unor scriitori mai puțin cunoscuți sau chiar necunoscuți.

Intenția noastră este de a realiza o succintă perspectivă asupra contextului istoric postbelic care a generat exilul și de a analiza problematica exilului în câteva romane despre exil: deștrădăcinare, fragmentarea identității, înstrăinare, alteritate, întoarcere din exil, imposibilitatea reintegrării în spațiul de origine, dispariția nostalgiei și opțiunea pentru exilul definitiv în patria adoptivă. Ne vom limita cercetarea la câțiva autori din spații și valuri diferite ale exilului, la romane despre exil. Avem în vedere scriitori

contemporani a căror operă ne permite să demonstrăm nu doar trauma exilului, ci și depășirea acesteia prin creație, exilul creator, una din fețele exilului remarcată de critica literară românească și occidentală. După cum observa Augustin Giovannoni, „*exilul nu se constituie decât prin actul însuși de a se povesti, decât prin scrierea sa.*”¹ De aceea, ne-am oprit la scriitorii care au trăit dislocarea de spațiul românesc identitar din cauza unor evenimente istorice care i-au constrâns la separare și absență, dar care au supraviețuit prin creație, act de renaștere și eliberare într-un spațiu geo-cultural străin: Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Norman Manea, Gabriel Pleșea. Exilul ca experiență ontologică individuală a scriitorului nu se identifică cu exilul personajului, chiar dacă personajele sunt alter ego-uri ale autorului. Însă elemente biografice se regăsesc în toate romanele despre exil, care devin astfel autoficțiuni.

Selecția scriitorilor se justifică prin romanele lor care ne permit să ilustrăm cele două direcții ale cercetării, exilul în totalitarism și în posttotalitarism. Dintre aceștia doar Vintilă Horia a decedat în 1992, fără a putea reveni în Ithaca. Ceilalți sunt actualmente în exil definitiv în spații diferite, Norman Manea și Gabriel Pleșea în America, la New York, iar Dumitru Țepeneag la Paris, în Franța. Exilul și întoarcerea lor temporară în România postcomunistă ca realitate biografică sunt transpuse ficțional în romane care alcătuiesc tetralogii la Gabriel Pleșea (*Aruncă pâinea ta pe ape, Imposibila reîntoarcere, Dosarul cu bârfe, Destine întortocheate*), la Dumitru Țepeneag (*Hotel Europa, Pont des Arts, Au pays de Maramures, La belle roumaine*), și trilogii la Norman Manea (*Plicul negru, Întoarcerea huliganului, Vizuina*), la Vintilă Horia (*Dumnezeu s-a născut în exil, Cavalerul resemnării, Salvarea de ostrogoți. Persecutați-l pe Boețiu*). Romanele despre exil au în comun tematica și abordarea prin intermediul memoriei a unei realități românești în două faze distincte ale evoluției sale, totalitarismul comunist postbelic și postcomunismul. Cei patru romancieri au depășit trauma dezrădăcinării generată de ruperea de matca identitară românească, spațiu și limbă, având șansa consacrării literare în spațiul de adopție. Traduși în alte limbi, se bucură de recunoaștere internațională. Sursa creațiilor lor este explorarea spațiului românesc prin rememorări ale biografiei personale transpusă în proză, dar și a spațiului adoptiv. Astfel, consacrării personale în exil i se adaugă și o integrare a culturii române contemporane în cea occidentală. Acești scriitori revin în cultura română prin publicarea creației lor în România și prin articole în presa românească. Ei fac parte din literatura română, creațiile lor relevă identitatea românească pe care o reconstituie prin intermediul memoriei afective. Gabriel Pleșea, Norman Manea, Dumitru Țepeneag nu mai sunt nostalgici de tip homeric, au evoluat prin transculturație spre o nouă cultură în care este asimilată cultura română. Nu și-au negat identitatea românească în exil, dimpotrivă, au reactualizat-o ficționalizându-și condiția de exilat, pe de o parte, ca act terapeutic pentru a se elibera de trecut, pe de altă parte, pentru a-și regăsi identitatea prin scris.

În ciuda diferențelor spirituale, apartenenței la generații diferite, scriitorii pe care îi analizăm sunt legați în primul rând prin experiența traumatizantă a exilului, un exil politic și cultural, fie impus ca la Dumitru Țepeneag, fie voluntar la ceilalți. În al doilea rând, dorința de evadare dintr-un regim politic totalitar într-unul democratic probează atitudinea lor comună anticomunistă, dar și dorința de regăsire a libertății de gândire și

¹ Augustin Giovannoni, *Ecritures de l'exil*, Paris, L'Harmattan, 2006, p. 10: „L'exil ne se constitue qu'à travers l'acte même de se raconter, qu'à travers son écriture.”

creație. În al treilea rând, literatura pe care o creează reflectă aceeași experiență, condiția de exilat, în formule narative diferite. Autoreferențialitatea specifică romanelor lor, care indică prezența autorului în ficțiune prin date biografice împrumutate unui personaj-narator, depășește sfera biograficului pentru a transforma substanța romanescă în meditație asupra condiției umane al cărei simbol este exilul însuși. Romanele lui Vintilă Horia, Norman Manea, Dumitru Țepeneag, Gabriel Pleșea sunt interogații asupra evenimentelor istorice ce au modificat destinul unor popoare din Europa postbelică, meditații profunde despre pericolul și consecințele exacerbării unor ideologii, a instalării unor dictaturi în perioade de criză istorică, despre alienarea ființei umane. Problematika exilului din romanele lor apare la toți scriitorii exilați din Europa sau de pe alte continente. Un fir invizibil leagă destine diferite, asemănătoare însă în esența lor umană, tragică: dezdăcănare, însingurare, pierderea identității, descoperirea alterității, traumă, întoarcerea spre sine, nevoia de supraviețuire, reconstruirea identității fragmentate, eliberare, moarte biologică sau spirituală. În ciuda unor similitudini, natura romanelor lor e diferită: istorică, politică, filozofică, psihologică, iar memoria are un rol esențial în recuperarea spațiului original, a paradisul pierdut al copilăriei, în ficționalizarea trecutului ca act terapeutic și creator.

Asocierea unor scriitori atât de diferiți, care au trăit exilul ca fapt biografic, pune în lumină la o analiză atentă câteva trăsături comune. La nivel tematic este transpusă în ficțiune trauma exilului propriu. La nivel naratologic procedeul este același, focalizare internă, tip narativ homodiegetic auctorial sau actorial în care personajul-narator-actor își re trăiește trecutul în manieră proustiană, privind retrospectiv evenimentele trăite, prin distanțare. Distanța temporală dintre timpul evenimentului trăit, în copilărie, adolescență sau în tinerețe, și momentul povestirii îi permite introducerea în povestea propriu-zisă a unor reflecții asupra evenimentelor, care nu aparțin personajului-actant care a trăit evenimentul. Pe de o parte, scriitorii se servesc de un procedeu modern și postmodern, intertextualitatea literară, istorică, mitologică, politică, fie pentru a parodia, a desacraliza, a persifla și chiar a se autopersifla (Țepeneag, Manea, Pleșea), fie din nevoia de a înscrie povestea în contextul istoric dramatic care a determinat exilul sau revenirea din exil. Intertextualitatea le permite introducerea în diegeza a unor fragmente de discurs politic, jurnalistic, literar, de inscripții cu valoare de document istoric, la Țepeneag discursul jurnalistic fiind orientat spre faptul divers, la Norman Manea și Gabriel Pleșea spre ideologic. Pe de altă parte, metatextualitatea activează permanent funcția metalingvistică a limbajului prin referiri constante la actul creației, relevând evoluția romanului spre metaliteratură. Toposul exilului este diferit, spațiul european, Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, sau american, Norman Manea, Gabriel Pleșea, însă cu toții revin în spațiul românesc doar temporar, cu excepția lui Vintilă Horia, la care exilul e definitiv atât biografic cât și în ficțiune. Însă, dacă Vintilă Horia nu mai poate reveni în timpul istoric al României postdecembriste din cauza morții, mental și ficțional acesta se întoarce cu nostalgie în spațiul mitic românesc

Ca **metodă de analiză** a textului literar nu ne-am cantonat în aplicarea consecventă a unei metode de receptare critică a textului literar, ci am încercat o abordare a romanelor din perspective diferite, în funcție de autor și operă, alternând interpretarea tematică, parțial psihocritică, psihanalitică, istorică, cu analiza comparatistă, fără a fragmenta întregul, pentru a păstra o viziune globală asupra exilului și problematicii sale.

Premisa studiului nostru că drama exilului real se regăsește într-o formă sau alta în ficțiune, că istoria se strecoară imperceptibil în creația lor, conferindu-i caracterul unui document al timpului respectiv, se confirmă la fel ca ipoteza că opera nu face abstracție de contextul istoric, că are vocație universală prin universalitatea experienței umane arhetipale reactualizate de fiecare individ în contextul epocii sale.

Pornind de la această premisă, am valorificat exilul sub dublu aspect, pe de o parte, ca expresie a traumei cu valoare inițiativă, pe de altă parte, ca eliberare a eului și afirmare creatoare. Intenția noastră este de a prezenta experiența traumatizantă a exilului ca motiv literar, cu o perspectivă diferită asupra întoarcerii din exil, în deplină concordanță cu cea din literatura europeană despre exil, pentru a integra astfel literatura română în context european. Punctul de plecare va fi rescrierea mitului homeric din perspectiva secolului XX prin intermediul mitului modern al emigrantului european al secolului XX despre care vorbește romancierul Milan Kundera în romanul *Ignoranța*, un roman despre exil și întoarcere.

Caracterul științific al tezei este conferit de bibliografia aferentă temei. Pe de o parte, istorii literare, studii, eseuri, cronici, enciclopedii, dicționare de autori, de opere literare, de simboluri, publicate după 1990. Pe de altă parte, teze de doctorat despre exil, pagini de jurnal și interviurile acordate de scriitorii reveniți din exil după 1990, publicate în reviste sau în volum. De asemenea, sunt utilizate studii de critică, estetică, teorie literară, fie românești fie străine, mai ales franceze în interpretarea textului literar.

Caracterul inovator al tezei se reflectă în: abordarea comparatistă a unor scriitori structural diferiți, din spații și valori diferite ale exilului, de etnii diferite; situarea romancierilor analizați în contextul evoluției literaturii române de la modernism la postmodernism; analiza textului din perspective diferite prin aplicarea unor metode occidentale de receptare critică a textului literar, în funcție de autor și operă: psihocritica lui Charles Mauron la romanele lui Norman Manea; psihanaliza lui Carl Gustav Jung la romanele lui Vintilă Horia; critica tematică (paradigma exilului ca motiv literar) la toate romanele analizate și metoda comparatistă. Abordarea romanelor implică domenii diferite, complementare literaturii: istorie, psihologie, psihanaliză, filozofie, politică, istoria mentalităților.

Originalitatea tezei constă în încadrarea literaturii române din exil în context european în literatura exilului est-european și în „*literatura sinelui*”; identificarea de similitudini și diferențe la nivel tematic, naratologic, de gen literar între scriitorii analizați; decodarea simbolisticii toposului românesc la Vintilă Horia; aplicarea unor grile diferite de interpretare a textului; interpretarea romanelor lui Gabriel Pleșea exclusiv pe baza textelor romanelor, în absența unui suport critic; contactul cu scriitorul Gabriel Pleșea, posibilitatea de a-l intervieva în 2012, pentru a cunoaște motivația exilului său și pentru a confirma o ipoteză: biografia sa se află la baza tetralogiei exilului, ceea ce ne permite, sub diverse rezerve, să situăm romanele sale în sfera autoficțiunii.

Structura și organizarea lucrării

Lucrarea cuprinde 7 capitole, un argument și concluziile. **Capitolul I**, *Totalitarism și exil*, surprinde succint contextul istoric, evoluția literaturii române sub presiunea factorului ideologic și exilul în totalitarismul comunist postbelic. Implementarea comunismului de tip sovietic în realitatea românească de după război este privită din perspective diferite de istorici literari, Alex Ștefănescu, Eugen Negrici, Mircea Angheliescu, de esești, critici, Ion Simuț, Gheorghe Glodeanu, Ana Selejan, sau de

scriitori, unii din primul val al exilului românesc, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Vasile C. Dumitrescu, alții care au trăit în sistemul politic totalitar, ca disidenți, Dumitru Țepeneag, Paul Goma, ulterior în exil în Franța.

Literatura română trece prin filtrul sever al regimului comunist, deoarece orice gândire subversivă trebuia suprimate. Aparatul politic represiv acționează sub diverse forme pentru a apăra puterea politică, ceea ce determină o perioadă neagră de prigoană a intelectualilor, de epurare, de falsificare și de distrugere a literaturii române, a istoriei, pentru impunerea culturii proletarului. În spiritul „*realismului-socialist*”, se creează un nou tip de literatură, proletcultistă, termen înlocuit de Eugen Negrici cu literatură propagandistică, un model unic de literatură după model sovietic. Aplicarea acestei metode a dus la schematizare, la artificialitate, la deturnarea literaturii de la scopul său estetic și la politizarea forțată a culturii.

O privire globală asupra literaturii române în totalitarism scoate la iveală existența unor perioade distincte, determinate de etapele comunismului în România postbelică: perioada stalinistă, a realismului-socialist (1948-1953), perioada de deschidere (1964-1971), perioada dictaturii ceaușiste, de reideologizare a literaturii (1971-1989). Evenimentele politice din aceste perioade au determinat evoluția literaturii române sub permanentă presiune. După Eugen Negrici, literatura creată într-un regim dictatorial nu este o literatură firească, cu atât mai mult cu cât ea este destinată să devină instrumentul puterii, este o literatură de comandă și de supraviețuire.² Însă alături de literatura oficială, de comandă, se creează o literatură alternativă, ca tentativă de evadare din canonul oficial.

Totalitarismul a generat exilul cultural al scriitorilor în Occident. O imagine asupra exilului literar românesc postbelic și a problematicii sale ne oferă *Enciclopedia exilului literar românesc: 1945-1989* a lui Florin Manolescu, studiile de istorie literară ale lui Cornel Ungureanu, Mircea Angheliescu, Gheorghe Glodeanu, Eva Behring, Nicolae Florescu, Vasile C. Dumitrescu, Florea Firan și Constantin M. Popa, Andrei Sergiu Marinescu, Mircea Popa, eseurile publicate de Ion Simuț, Sorin Alexandrescu, Laurențiu Ulici, Silvia Constantinescu, Nicoleta Sălcudeanu, Monica Lovinescu, Mihaela Albu, Otilia Ignătescu. Aceștia încearcă o clasificare a exilului românesc în funcție de perioade istorice sau de motive politice, culturale, economice, personale. Ion Simuț semnalează necesitatea unei sinteze asupra exilului românesc pentru a releva cei trei factori care au determinat exilul: politic, economic și cultural. Percepția exilului este diferită, exilul ca destin (Ștefan Augustin Doinaș), exilul ca misiune (Sanda Galopenția, Mircea Eliade, Nicoleta Sălcudeanu), exilul ca renaștere spirituală (Emil Cioran, George Bejenaru). Unii exilați și-au convertit exilul în destin, iar alții l-au investit cu o misiune asumată. Exilul poate fi o renaștere spirituală, însă atunci „*exilul este patria scriitorului*”³, după cum afirmă Elias Canetti.

Capitolul II, *Mitul homeric în secolul XX*, constituie un capitol sintetic despre exil ca motiv literar în romanele lui Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Norman Manea și

² Cf. NEGRICI, Eugen, *Literatura română sub comunism*. Proza, București, Editura Fundației PRO, 2003.

³ Apud Alin Genescu, *Interviu: Andrés Sorel*, în „România literară”, Nr. 32. 2003, disponibil pe http://www.romlit.ro/andrs_sorel, accesat în 13.05.2011.

Gabriel Pleșea, încadrați de Alain Vuillemin în literatura est-europeană a exilului, ea însăși „*exilată*”, cenzurată sau interzisă, cunoscută abia după 1989, o literatură subterană, ca expresie a voinței de a rezista moral, estetic sau politic împotriva dictaturii. Romanele despre exil din secolul XX reiau mitul homeric pentru a medita asupra exilului din perspectiva celor care au trăit exilul în totalitarism și impun o perspectivă diferită de cea homerică asupra exilului. În ciuda traumei deznădăjduirii, exilul poate fi convertit în șansa de a trăi o nouă existență. Romanele lor despre exil aduc în prim plan figura emigrantului european ca personaj istoric proiectat în ficțiune. Personajele universului lor diegetic sunt alter ego-uri ale scriitorilor care au trăit ei înșiși trauma exilului, șocul deznădăjduirii. Deplasarea în alt spațiu are drept consecință o redefinire a eului, care înseamnă devenire în spațiul străin. Această devenire se operează involuntar sub semnul „spaimei de dispariție”, sintagmă folosită de Simon Harel, a destabilizării psihice prin deposedare de spațiul natal, limbă, cultură, prin fragmentarea identității și reconstruirea ei. Dincolo de trauma oricărui exil, se conturează o nouă imagine asupra exilului: un exil eliberator, șansa unei noi existențe într-o țară adoptivă, care presupune obligatoriu adoptarea unei noi limbi. Nostalgia întoarcerii este inseparabilă de memoria unui spațiu geografic, afectiv și cultural, obsedant, care se estompează în timp, pe măsură ce se operează apropierea de un alt spațiu și o altă limbă, care înseamnă șansa integrării.

Capitolul III, *Exilul ca traumă și inițiere în romanele lui Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Norman Manea, Gabriel Pleșea*, analizează tipurile de exil și valoarea inițiativă a acestuia. În romanele lui Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Gabriel Pleșea, Norman Manea, exilații sunt intelectuali, scriitori, savanți, artiști, alter ego-uri ale scriitorilor reali exilați din motive politice asupra cărora se transferă în ficțiune experiențe reale. La Vintilă Horia, exilații depășesc barierele timpului istoric și ale spațiului, devin arhetipuri, pentru că experiența lor reproduce una universală. Vintilă Horia se identifică cu fiecare din exilații săi asupra cărora transferă exilurile succesive pe care le-a trăit în Italia, Argentina, Spania, depășind cadrul experienței personale pentru a face din exil un simbol al condiției umane în spiritul lui Albert Camus. Predilecția lui Vintilă Horia pentru eroi emblematici, simboluri ale exilului intelectualului în regimul totalitar comunist, se explică prin intenția scriitorului de a mărturisi despre propria sa experiență, care reiterează experiențe similare din perioade de sfârșit de ciclu istoric, de criză, care determină instaurarea de regimuri totalitare.

Exilații lui Gabriel Pleșea aparțin epocii postbelice, fiind exilați politici, iar cei ai lui Țepeneag aparțin unor valuri diferite ale exilului, dar mai ales emigrației din postcomunism. Dacă Vintilă Horia optează pentru personaje istorice cu valoare de simbol, la Gabriel Pleșea și Dumitru Țepeneag, personajele din exil sunt tineri visători obsedați de mirajul Occidentului, întruchipare a oricărui român care a trăit în totalitarism aceeași soartă, chiar dacă biografia personajelor ne trimite spre cea a scriitorului respectiv. Dincolo de biografic intuim aceeași intenție de a demasca un regim totalitar, în care jocul pervers al puterii anihilează individul, strivindu-l prin represiune, sau de a dezvălui deznădăjduirea și lupta pentru supraviețuire în spațiul occidental.

La Norman Manea, exilatul este scriitorul însuși, personaj-narator-actor al întâmplărilor pe care le rememorează, pe fondul unor evenimente social-istorice ce afectează întreaga societate românească postbelică: deportarea evreilor români în timpul celui de al doilea război mondial, instaurarea comunismului în România postbelică, dictatura comunistă. Personajul actor sau martor, care se identifică cu scriitorul, cunoaște

trei forme succesive de exil: deportarea în Transnistria în 1941, comunismul perceput ca exil interior, exilul exterior în America. Trecerea prin multiple cercuri ale infernului, care e exilul însuși, generează trauma obsedantă în care personajul se închide involuntar, ea însăși un exil definitiv, traumă de care exilatul nu se poate elibera. Indiferent de premisele exilului, exilatul e un dezrădăcinat într-o cultură străină, condamnat la alienare, un prizonier perpetuu al morții sub diversele sale măști, biologică, morală, psihologică, ideologică, măști ale exilului însuși.

Capitolul IV, *Identitate și alteritate*, definește și inventariază succint formele identității și ale alterității, înainte de a analiza pe texte de roman cele două concepte. Abordarea conceptului de alteritate se face din unghiuri diferite de Paul Ricoeur, Denise Jodelet, Emmanuel Lévinas, Maurice Merleau-Ponty, Derek Parfit, Radu Nedelcu, Solomon Marcus, Pierre Vernant, Julia Kristeva, Ștefan Vianu, Călin Dan, Ștefan Augustin Doinaș și alții. Dacă Emmanuel Lévinas insistă pe relația individului cu celălalt, deci pe alteritatea exterioară, însă doar în sens religios, ca apropiere de celălalt, aproapele nostru, prin iubire, Ștefan Vianu remarcă limitele teoriei lui Lévinas, atrăgând atenția asupra unui adevăr: istoria și politicul instalează eul în social lezându-i libertatea și conducând la percepția celui alt ca un străin. Exilatul din orice țară este perceput în spațiul adoptiv ca un străin incomod, străin prin îndepărtare geografică, dar și mentală, culturală.⁴ Întâlnirea cu celălalt, străinul, exilatul, este în esență o întâlnire a două alterități în spațiul fragil și provizoriu al ospitalității, după cum afirmă Julia Kristeva în *Tocată și fugă pentru străin*. Există însă și șansa de a descoperi o nouă perspectivă asupra lumii, un alt fel de apropiere, apropierea de Dumnezeu, care se revelă omului mai ales în exil, dând sens suferinței sale. Trauma exilatului, parcursul său existențial christic duc la înălțare spirituală și mântuire într-o altă lume. Finitudinea omului, moartea sa biologică, nu mai apar ca un spectru înfiorător, ci ca o etapă spre altceva. În acest sens interpretăm metanoia lui Ovidiu, personajul lui Vintilă Horia, o alteritate radicală de natură metafizică. Cât privește alteritatea interioară, fiecare devine conștient de fețele eului multiplu, dacă se raportează la spațiu și timp. Maturizarea presupune conștientizarea unei schimbări inerente nu doar de natură fizică, ci și mentală, psihică, spirituală. Norman Manea ilustrează drama evreității ca alteritate radicală. Conștiința alterității în propria sa țară e percepută după primul exil în lagăr, prin dubla sa apartenență, care îl marginalizează, iar scindarea identității e resimțită ca o dedublare involuntară a eului. Masca străinului i se aplică pe chip împotriva voinței, stigmatul Holocaustului, cu care conviețuiește în exilul interior și exterior.

În **capitolul V**, *Deconstrucția mitului occidental*, proiecția mitică a spațiului occidental european sau american din mentalul individual al românului e deconstruită de scriitorii români din exil. Vintilă Horia reface atmosfera crepusculară a Veneției din secolul XVII, în care valorile etice ale spațiului românesc se confruntă cu imoralitatea spațiului occidental. Dumitru Țepeneag își poartă personajele prin spații culturale diferite din Europa sau America, două continente diametral opuse ca mentalitate. Spațiul american, ca topos al exilului e prezent în romanele lui Norman Manea și Gabriel Pleșea, doi scriitori români exilați la New York. Ambii scriitori persiflează mitul american, dezvăluie paradoxurile lumii americane, conglomeratul multiethnic și multilingvistic, șocant și alienant pentru exilați, precaritatea, incertitudinea, anonimatul, solitudinea, dezrădăcinarea lingvistică și culturală.

⁴ Vezi *Alteritate*, „Secolul 21”, nr. 1-7/2002.

Europa și America au creat în imaginarul social mituri edenice, însă diferența ține de paradigmă. Europa e percepută ca spațiu al spiritualității, iar America al pragmatismului economic, un Eldorado voltairian pentru emigranții din lumea întreagă. Parisul, centru spiritual, e concurat de New York, centru material. Scriitorul regăsește liantul comun între cele două lumi, emigrația ce modifică treptat atmosfera și uniformizează, apropiind cele două „*terre d'accueil*”, pământuri primitoare și asimilatoare de culturi. De aceea, periferia new-yorkeză se aseamănă cu cea pariziană nu doar prin pitorescul etnic și lingvistic, dar mai ales prin marginalizare și probleme rasiale, prin promiscuitate și degradare. Mitica Europă spre care aspiră exilații evadați din regimuri totalitare sau din postcomunism se descompune și se reconstruiește în era globalizării sub semnul relativității. Diferențele culturale persistă, se întrepătrund, se estompează, sunt uneori eronat percepute în diversitatea de identități care coexistă asimilând alteritatea.

Capitolul VI, *Paradoxuri ale întoarcerii în Ithaca. Exilul după exil*, este un capitol despre întoarcere în România postcomunistă, ca terapie a traumei exilului. Prin întoarcere, nostalgia trecutului și a identității pierdute dispar teoretic, nu și în planul realității istorice sau în plan psihic. Se stinge nostalgia spațiului natal, nu prin extazul întoarcerii *acasă* ca la eroul lui Homer, ci prin eșecul acesteia, datorită imposibilității de a recupera un timp istoric și psihologic legat de un topos ce aparține trecutului, din cauza alterității. Întoarcerea reală a exilatului în țara de origine îl pune în situația paradoxală de a se simți străin în propria țară, în care se întoarce purtat de sentimentul de nostalgie. Întoarcerea nu înseamnă reintegrare în spațiul de origine, dimpotrivă, exilatul se confruntă cu alteritatea unui spațiu modificat de timp, cu paradoxul de a fi și a nu fi în spațiul natal. E o alteritate diferită de cea resimțită în exil. Exilatul reface experiența dublei alterități, exterioare și interioare, de data aceasta în sens invers, în spațiul de origine, nu în cel al exilului.

Întoarcerea reprezintă momentul conștientizării de către exilat că nu mai aparține spațiului de odinioară, ci noului spațiu al exilului, devenit *acasă*, oricât ar părea de straniu. În primul rând, îl desparte de România postcomunistă o experiență de viață în alt loc, dar și un sentiment de apartenență la noul spațiu care l-a acceptat, prin limba adoptată în exil și noua sa identitate. În plus, exilul l-a modificat mental și psihic, i-a creat alte deprinderi cotidiene, l-a obligat să se adapteze chiar și parțial culturii din spațiul occidental, pentru supraviețuire. Exilul devine definitiv în postcomunism, determinat de deziluzia trăită la revenirea temporară în Ithaca. Decepția amară a revenirii sporadice, ce determină întoarcerea în țara adoptivă, e cauzată de decalajul imposibil de recuperat între timpul istoric și timpul psihologic, afectiv, între două mentalități diferite care le-a fragmentat identitatea în exil.

Capitolul XVII, *Premise și autoficțiune în literatura exilului*, încadrează romanele despre exil ale scriitorilor analizați în sfera autoficțiunii, pe baza unor concepte teoretizate de critica franceză, stabilind în același timp specificul fiecărei autoficțiuni: autoficțiune autobiografică la Norman Manea, autospeculară și fantastică la Dumitru Țepeneag, intrusivă la Gabriel Pleșea.

Concluziile

Cercetarea noastră, focalizată pe romanele despre exil, nu vizează proporția dintre autobiografie și ficțiune în proza romanescă analizată, deși lectura acestora relevă prezența codificată, transparentă sau directă a autorului în ficțiune. Romanele despre exil ale lui Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Gabriel Pleșea, Norman Manea ne interesează, pe de o parte, din perspectiva problematicii exilului reflectat în diegeză: context și motivație, dislocare identitară, traumă și eliberare. Pe de altă parte, literatura ca memorie a unui timp istoric distorsionant, ca posibilitate de meditație asupra condiției umane a intelectualului în secolul XX.

La confluența dintre realitate istorică și proiecție literară, paradigma exilului se construiește din lumea antică până în secolul XXI. Mitul homeric al exilului antic, ca mit european fondator, transgresează secolele și se întâlnește cu exilul real al scriitorului exilat din antichitate (poetul Ovidiu) până în secolul XX (Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Gabriel Pleșea, Norman Manea), continuându-se până în secolul XXI, nu doar prin scriitorii menționați, ci, în general, prin intelectualii din a II-a jumătate a secolului XX, risipiți pretutindeni în lume, care își continuă exilul după încetarea motivelor primare ale acestuia. Omul dezrădăcinat în exil, traumatizat la începutul exilului, se reconstruiește identitar în noul spațiu, chiar dacă continuă să se simtă străin printre străini, e condiția supraviețuirii, indiferent dacă supraviețuirea înseamnă ratare ca la personajele lui Dumitru Țepeneag sau împlinire a destinului ca la personajele lui Norman Manea sau ale lui Gabriel Pleșea. Exilatul nu va fi identic cu un nativ occidental, însă realizează că „*individul nu trăiește o tragedie piezându-și cultura de origine, cu condiția de a dobândi o alta*”.⁵ Chiar integrat, exilatul nu poate anula complet esența sa primară. Acesta trăiește experiența ieșirii din limitele culturii sale naționale și deschiderii spre o altă cultură, devine bicultural.

Analiza romanelor confirmă încadrarea scriitorilor Vintilă Horia, Gabriel Pleșea, Norman Manea, Dumitru Țepeneag în descendența unor modele moderne ale secolului XX : Marcel Proust, Franz Kafka, James Joyce. Pe de altă parte, demonstrează tendința de sincronizare cu evoluția literaturii secolului XX pe mai multe direcții. În plan tematic, o revenire spre traume personale generate de exil care, prin experiența individuală, recuperează traume colective ale secolului XX, determinate de evenimente istorice și de ideologii deviate în plan social: fascismul, comunismul, războiul, holocaustul. Acest fapt explică autoreferențialitatea romanelor, focalizarea pe experiențe de viață personale transpuse în ficțiune dintr-o nevoie interioară de a recupera destine individuale din masa anonimă și de a reflecta asupra sensului existențial și a condiției intelectualului la finele secolului XX, începutul secolului XXI. La nivel de tehnică narativă, dislocarea temporală explicabilă prin fluxul amintirilor impune un roman de tip mozaic, în care coexistă prezent și trecut într-o aparentă dezordine, deoarece însăși alternanța temporală trecut-prezent reprezintă un factor de structurare a substanței tematice. În plan filozofic, ontologicul generează în permanență reflecții asupra experiențelor trăite, ceea ce imprimă romanului un substrat reflexiv, concretizat uneori în pagini eseistice care alternează cu narațiunea, cu tendința de a o limita în favoarea meditației. Focalizarea viziunii pe personajul-narator-martor al evenimentelor istorice sau pe un personaj alter ego, care preia în ficțiune biografia scriitorului, transformă romanul în meditație asupra propriului eu, într-o încercare de recuperare a sinelui, înscriind literatura exilului în contextul contemporan al evoluției literaturii spre ceea ce critica franceză actuală numește

⁵ *Ibidem*, p. 27.

„literatura sinelui”. În felul acesta un nou liant între romanele scriitorilor din exil devine posibil, autoreferențialitatea într-o nouă formă a genului biografic, autoficțiunea, care presupune ficționalizarea eului biografic într-o narațiune homodiegetică, în care autorul revine în propriul text ca personaj-narator-martor.

Se impune, de asemenea, o situarea a scriitorilor analizați în contextul în care a evoluat literatura română contemporană de la modernism la postmodernism, ca ultima fază a modernității.⁶ Dintre trăsăturile postmodernismului cele mai multe se regăsesc în romanele lui Dumitru Țepeneag, apoi la Norman Manea, în proporție mai mică la Vintilă Horia și Gabriel Pleșea. Primii doi scriitori sunt asociați parțial de critici postmodernismului. Îl situăm pe Norman Manea mai degrabă la limita dintre modernism și postmodernism, chiar dacă există elemente postmoderne în romanele sale. Dumitru Țepeneag, pe care Nicolae Bârna, Ion Simuț, Daniel Cristea-Enache nu ezită a-l încadra în postmodernism⁷, este asimilat postmodernismului, datorită textualismului său. Ambii scriitori aparțin unor generații mai vechi și au rămas consecvenți formulei narative dinainte de exil, tendința spre autobiografie la Manea și onirismul la Țepeneag. Vintilă Horia și Gabriel Pleșea aparțin modernismului.

Autoreflexivitatea și orientarea spre autobiografie, specifică scriitorilor analizați, e una din direcțiile de evoluție ale romanului românesc în deceniul ‘7, perioadă pe care Norman Manea, Gabriel Pleșea și Dumitru Țepeneag au trăit-o în România. S-ar putea afirma că în exil scriitorii români au continuat să practice o formulă narativă deja experimentată. Reorientarea literaturii franceze spre „literatura eului” spre finele secolului XX, prin scrierile unor exilați de origini diferite, constituie contextul literar în care se integrează și autoficțiunile scriitorilor români din exil, care își ficționalizează destinul de exilați. Aceștia nu inventează formule narative noi, ci revin în postcomunism la cele vechi, favorizați de tendința scriitorilor de pretutindeni de a face din scris o mărturie despre experiențele bulversante ale secolului XX, prin căutarea propriei lor identități.

BIBLIOGRAFIE

A. OPERE

1. CAMUS, Albert, *La Peste*, Paris, Gallimard, 1947.

⁶ Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*. Traducere de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Polirom, 2005.

⁷ Vezi Ion Simuț, *Postmodernismul la lucru*, în „România literară”, Nr. 42 / 20, octombrie 2006, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=6457>, accesat în 23.02.2012 ; Nicolae Bârna, *Dumitru Țepeneag: opera prozastică în raccourci*, în „Observator cultural”, Nr. 565, 04.03.2011, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Dumitru-Tepeneag-opera-prozastica-in-raccourci*articleID_18815-articles_details.html

2. DIMOV, Leonid, ȚEPENEAG, Dumitru, *Momentul oniric*. Antologie îngrijită de Corin Braga, București, Cartea Românească, 1997.
3. ELIADE, Mircea, *Huliganii*. Ediție îngrijită și cuvînt înainte de Mircea Handoca, București, Editura Rum-Irina, 1992.
4. FRAYN, Michael, *Les espions*. Traduit de l'anglais par Pierre Charras, Gallimard, 2004.
5. HOMER, *Odiseea*. Traducere de George Murnu, București, Editura Univers, 1971.
6. HORIA, Vintilă, *Salvarea de ostrogoți. Prigoniți-l pe Boetius*. În românește de Ileana Cantuniari, Craiova, Editura Europa, 1993.
7. HORIA, Vintilă, *Cavalerul resemnării*, roman. Traducere din limba franceză de Ileana Cantuniari. Postfață de Monica Nedelcu, Craiova, Editura Europa, 1991.
8. HORIA, Vintilă, *Dumnezeu s-a născut în exil*. Postfață de Daniel-Rops. Studiu de Monica Nedelcu. Note bibliografice de Ion Deaconescu, Craiova, Editura Europa, 1990.
9. HORIA, Vintilă, *Un mormânt în cer*. În românește de Mihai Cantuniari și Tudora Șandru Olteanu, București, Editura Eminescu, 1993.
10. HORIA, Vintilă, *Moartea morții mele*. Ediție îngrijită de Mircea Popa, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999.
11. HORIA, Vintilă, *Moartea morții mele*. Ediție a II-a revăzută și adăugită. Ediție îngrijită și prefață de Mircea Popa, Cluj-Napoca, Editura Dacia XXI, 2011.
12. JOYCE, James, *Ulise*. Traducere de M. Ivănescu, București, Editura Venus, 1992.
13. KUNDERA Milan, *L'Ignorance*, Paris, Gallimard, 2003.
14. KUNDERA, *Ignoranța*. Traducere din franceză de Emanoil Marcu, București, Humanitas, 2006.
15. MANEA, Norman, *Întoarcerea huliganului*. Ediția a II-a. Postfață de Matei București, Polirom, 2006.
16. MANEA, Norman, *Vizuina*, Iași, Polirom, 2009.
17. MANEA, Norman, *Fericirea obligatorie*. Ediția a II-a, Iași, Polirom, 2011.
18. MANEA, Norman, *Curierul de Est. Dialog cu Edward Kanterian*, Iași, Polirom, 2010.
19. MANEA, Norman, *Anii de ucenicie ai lui August Prostul*, București, Cartea Românească, 1979.
20. MANEA, Norman, *Pe contur*, București, Editura Cartea Românească, 1984.
21. MANEA, Norman, *Casa mercurului* (Dialoguri), București, Editura Hasefer, 1999.
22. MANEA, Norman, *Despre clovni: dictatorul și artistul*, Cluj, Biblioteca Apostrof, 1997.
23. MARAI, Șandor, *Turneu la Bolzano*. Traducere din limba maghiară și note de Anamaria Pop, București, Cartea veche, 2008.
24. MARAI, Șandor, *Moștenirea Eszterei*. Traducere din limba maghiară și note de Anamaria Pop, București, Cartea veche, 2006.
25. OVIDIU, *Scrisori din exil. Tristele. Ponticele*, Traducere de Theodor Naum, Prefață de Ion Acsan, Editura Gramar, București, 2006.
26. PLEȘEA, Gabriel, *Trilogia exilului*, București, Ed. Saeculum I.O, 2002.
27. PLEȘEA, Gabriel, *Destine întortocheate*, București, Editura Vestala, 2006.
28. PLEȘEA, Gabriel, *Imposibila reîntoarcere*, București, Editura Vestala, 1996.
29. PLEȘEA, Gabriel, *Marasmul românesc*, București, Editura Vestala, 2011.
30. PLEȘEA, Gabriel, *Correspondențe din New York*, Editura Vestala, 1999.

31. PLEȘEA, Gabriel, *Concordia ca necesitate înțeleasă*, București, Editura Vestala, 2001.
32. PLEȘEA, Gabriel, *Reporter la New York*, București, Editura Vestala, 2004.
33. ROTH, Philip, *Complexul lui Portnoy*. Ediția a II-a. Traducere și note de George Volceanov, Iași, Polirom, 2011.
34. ȚEPENEAG, Dumitru, *Hotel Europa*, Prefață și curriculum vitae de Nicolae Bârna, București, Editura 101+1 Gramar, 1999.
35. ȚEPENEAG, Dumitru, *Războiul literaturii nu s-a încheiat încă*. Interviu. Ediție îngrijită de Nicolae Bârna, București, Allfa, 2000.
36. ȚEPENEAG, Dumitru, *Întoarcerea fiului la sânul mamei rătăcite*, Iași, Institutul european, 1993.
37. ȚEPENEAG, Dumitru, *Maramureș*, Ed. Corint, București, 2006.
38. ȚEPENEAG, Dumitru, *Un român la Paris*. Pagini de jurnal, 1970-1972, 1973-1974, 1977-1978, București, Cartea Românească, 1997.
39. ȚEPENEAG, *Călătorie neizbutită*, București, Cartea Românească, 1998.
40. ȚEPENEAG, Dumitru, *La belle roumaine*. Ediția a II-a revăzută. Prefață de Laura Pavel, București, Grupul editorial Art, 2007.
41. ȚEPENEAG, Dumitru, *Au pays de Maramureș*. Roman tradus de roumain par Alain Paruit, Paris, POL, 2001.
42. ȚEPENEAG, Dumitru, *Pont des arts*. Roman tradus de roumain par Alain Paruit, Paris, POL, 1998.
43. ȚEPENEAG, Dumitru, *Zadarnică e arta fugii*, București, Editura Albatros, 1991.
44. ȚEPENEAG, Dumitru, *Camionul bulgar. Șantier sub cerl liber*, Iași, Polirom, 2010.
45. ȚEPENEAG, Dumitru, *Nunțile necesare*. Ediția a III-a revăzută, însoțită de un dosar de receptare critică. Prefață de Octavian Șoviani, București, Editura Art, 2008.

B. ENCICLOPEDII ȘI DICȚIONARE

1. BĂILEȘTEANU, Fănuș, *Personalități culturale românești din străinătate*, Dicționar, București, România Press, 1999.
2. CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, *Dicționar de simboluri. Mituri vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Vol. 1, A-D, București, Editura Artemis, 1994.
3. CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT *Dicționar de simboluri*, Vol. 2, E-O, București, Editura Artemis, 1994.
4. CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT *Dicționar de simboluri*, Volumul 3, P-Z, București, Editura Artemis, 1995.
5. CHIȚIMĂ, I. C., DIMA, Alexandru, *Dicționar cronologic. Literatură română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
6. EVSEEV, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Timișoara, Arhiepiscopia Timișoarei, 2007.
7. EVSEEV, Ivan, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Vox, 2007.

8. MANOLESCU, Florin, *Enciclopedia exilului 1945-1989*, București, Editura Compania, 2003.
9. MARCU, Florin, *Dicționar de neologisme*, București, Editura Albatros, 1986.
10. MĂRĂNDUC, Cătălina, *Dicționar de scriitori români*, București, Editura Lueman, 2007.
11. POP, Ion, *Dicționar analitic de opere literare*, vol. I, II, III, IV, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2003, 2004.
12. POP, Ion, *Dicționar analitic de opere literare românești*. Coordonare și revizuire Ion Pop, Cluj-Napoca, Casa cărții de știință, 2007, vol. I, II, N-Z.
13. SASU, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, București, Editura Albatros, 2001.
14. SECHE, Mircea, Luiza, PREDA, Irina, *Dicționar de sinonime*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
15. ZACIU, Mircea, PAPAHAĞI, Marian, SASU, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români*, București Editura Albatros, M-Q, 2001, R-Z, 2002.
16. ZACIU, Mircea, PAPAHAĞI, Marian, SASU, Aurel, *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, București, Editura Albatros, 2000.
17. *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers, Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”, Ediția a II-a, 1998.
18. *** *Dictionnaire des idées*, Encyclopedia universalis, vol.1 și 2, France, 2005.

C. ESTETICĂ, CRITICĂ, TEORIE ȘI ISTORIE LITERARĂ

1. ÎN VOLUME:

1. ALEXANDRESCU, Sorin, *Identitate în ruptură*, București, Editura Univers, 2000.
2. ANDRONESCU, C. Șerban, *Eseuri. Anchetă. Anii '80. Aspecte văzute din exil prin paginile revistei New York Spectator*, București, Editura Biblioteca Bucureștenilor, 2001.
3. ANGHELESCU, Mircea, *Cămașa lui Nessus*, București, Cartea Românească, 2000.
4. ANGHELESCU, Mircea, *Mistificațiuni. Falsuri, farse, apocrife, pastişe, pseudonime și alte mistificații în literatură*, București, Compania, 2008.
5. ANTOHI, Sorin, *Utopica. Studii asupra imaginarului social*, București, Editura științifică, 1991.
6. BACHELARD, *Psihanaliza focului*. Traducere de Lucia Ruxandra Munteanu, București, Editura Univers, 2000.
7. BACHELARD, Gaston, *Pământul și reveriile odihnei*. Eseu asupra imaginilor intimității. Traducere, note și postfață de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1999.
8. BACHELARD, Gaston, *L'air et les songes*. Essai sur l'imagination du mouvement, Paris, Editions José Corti, 1990.
9. BACHELARD, Gaston, *L'eau et les rêves*, Essai sur l'imagination de la matière, Paris, Editions José Corti, 1942.

10. BACHELARD, Gaston, *Poetica reveriei*. Traducere din limba franceză de Luminița Băileanu. Prefață de Mircea Martin, Pitești, Paralela 45, 2005.
11. BACHELARD, Gaston, *La Poétique de l'espace*, Paris, PUF, 2007.
12. BAHTIN, Mihail, *Probleme de literatură și estetică*. Traducere de Nicolae Iliescu. Postfața de Marian Vasile București, Editura Univers, 1982.
13. BAKHTINE, Mikhail, *Esthétique et théorie du roman*. Traduit de russe par Daria Olivier. Préface de Michel Aucouturier, Paris, Gallimard, 1975.
14. BARTHES, Roland, *Le Plaisir du texte*, Paris, Seuil, 1973.
15. BAUDRILLARD, Jean Marc Guillaume, *Figuri ale alterității*. Traducere de Ciprian Mihali, Pitești, Editura Paralela 45, 2002.
16. BÂRNA, Nicolae, *Dumitru Țepeneag*, Cluj, Biblioteca Apostrof, 2007.
17. BÂRNA, Nicolae, *Dumitru Țepeneag. Introducere într-o lume de hârtie*, București, Editura Albatros, 1998.
18. BEHRING, Eva, *Scriitori români din exil. 1945-1989*. Traducere din limba germană de Tatiana Petrache și Lucia Nicolau, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.
19. BESANCON, Guy, *L'écriture de soi*, Paris, L'Hartman, 2002.
20. BESSIERE, Jean, PAGEAUX Daniel-Henri, DAYRE Enric, *Formes et imaginaire du roman. Perspectives sur le roman antique, médiéval, classique, moderne et contemporain*, Paris, Honoré Champion éditeur, 1998.
21. BESSIERE, Jean, *L'autre du roman et de la fiction*, Paris, Lettres modernes, 1997.
22. BETEA, Lavinia, *Mentalități și remanente comuniste*, București, Nemira, 2005.
23. BERNIER, Sylvie, *Les héritiers d'Ulysse. Essais*, Québec, Editions Lanctôt, 2002.
24. BLANC, Jean Charles, *Mitologia indiană*. Traducere Rodica Chiriacescu, București, Meteor Press, 2004.
25. BLANCHOT, Maurice, *Spațiul literar*. Traducere și prefața de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1980.
26. BOCȘAN, Nicolae, MITU, Sorin, NICOARĂ, Toader, *Identitate și alteritate*, Vol. II, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1998.
27. BOIA, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*. Traducere din limba franceză de Tatiana Mochi, București, Humanitas, 1998.
28. BOIA, Lucian, *Mitologia științifică a comunismului*. Traducere din franceză de autor, București, Humanitas, 2011.
29. BOLDEA, Iulian, *Scriitori români contemporani*, Târgu Mureș, Editura Ardealul, 2002.
30. BORBELY, Ștefan, *Cercul de grație*, Pitești-București, Editura Paralela 45, 2003.
31. BRAGA, Corin, *Du paradis perdu à l'antiutopie aux XVIe-XVIIIe siècles*, Paris, Editions classiques Garnier, 2010.
32. BRAGA, Corin, *Psihobiografii*, Iași, Polirom, 2011.
33. BRAGA, Mircea, *Geografii instabile*, Sibiu, Imago, 2010.
34. BRAGA, Mircea, *Critică și poetică literară. De la teorie la metodă*, Alba Iulia, Seria Didactica, 2005.
35. BRAGA, Mircea, *Pe pragul criticii*, Sibiu, Editura Transpress, 1992.
36. BRAGA, Mircea, *Replieri interpretative*, Sibiu, Imago, 2003.
37. BREBAN, Nicolae, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*. Ediția a III-a. Prefață de Ovidiu Pecican, București, Ideea Europeană, 2005.

38. BRICOURT, Bernadette, *Le regard d'Orphée*. Les mythes littéraires de l'Occident, Paris, Editions du Seuil, 2001.
39. BRUNEL, Pierre, *Miturile secolului XX*. Traducere de Sanda Oprescu, București, Univers și Image, 1999.
40. BRUNEL, Pierre, *Le mythe de la métamorphose*, Paris, Editions José Corti, 2004.
41. BUCIU, Marian Victor, *Țepeneag. Între onirism, textualism, postmodernism*, Craiova, Editura Aius, 1998.
42. BUCUR, Romulus, *Imaginea de sine a evreului român: Mihail Sebastian și N. Steinhardt*, Teză de doctorat, Universitatea Dunărea de jos. Facultatea de litere, Galați, 2009.
43. CAILLOIS, Roger, *Le mythe et l'homme*, Paris, Gallimard, 1986.
44. CALAFETEANU, Ion, *Exilul românesc. Erodarea speranței. Documente (1951-1975)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
45. CANNONE, Belinda, *Narrations de la vie intérieure*, Paris, Presses Universitaires de France, 2001.
46. CORDOȘ, Sanda, *În lumea nouă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003.
47. CARRON, Jean Pierre, *Ecriture et identité. Pour une poétique de l'autobiographie*. Préface de Jacques Garelli, Sitars, Editions Ousia, 2002.
48. CĂLINESCU, Matei, *Reflecții despre „Întoarcerea huliganului”*, în Norman Manea, *Întoarcerea huliganului*, Ediția a II-a. Postfață de Matei Călinescu, Iași, Editura Polirom, 2006.
49. CĂRTĂRESCU, Mircea, *Postmodernismul românesc*. Postfață de Paul Cornea, București, Humanitas, 1999.
50. CERNAT, Paul, MANOLESCU, Ion, MITCHIEVICI, Angela, STANOMIR, Ioan, *Explorări în comunismul românesc*, Vol. I, Iași, Polirom, 2004.
51. CESEREANU, Ruxandra, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*. Eseu de mentalitate. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Polirom, 2005.
52. CAMPAN, Diana, *Singurătăți suprapuse. Studii de literatură comparată*, Sibiu, 2004.
53. CHIHAI, *Scrieri din țară și din exil*, București, Editura Paideia, 2007.
54. CHIANTARETTO, Jean François, *L'écriture de soi peut-elle dire l'histoire?*, Paris, Bibliothèque Centre Pompidou, 2002.
55. CIMPOI, Mihai, *O istorie deschisă a literaturii române*. Ediția a II-a, Galați, Editura Porto-franco, 1991.
56. CONSTANTINESCU, Silvia, *Exil, oameni și idei*, București, Editura Curierul Românesc, 1995.
57. CORBU, Daniel, *Postmodernism și postmodernitate în România de azi*, Iași, 2008.
58. CORBU, Daniel, *Postmodernismul pe înțelesul tuturor*. Ediția a II-a, nerevăzută și neadăugită, Iași, Princeps Edit, 2004.
59. CORDOȘ, Sanda, *În lumea nouă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003.
60. CORNEA, Paul, *Introducere în teoria lecturii*, București, Editura Minerva, 1988.
61. COSMA, Anton, *Romanul românesc contemporan 1945-1989*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1998.
62. COUTURIER, MAURICE, *La Figure de l'auteur*, Paris, Seuil, 1995.

63. CROCE, Benedetto, *Estetica. Privită ca știință a expresiei și lingvistică generală*. Teorie și istorie. Traducere Dumitru Trancă. Studiu introductiv Nina Façon, București, 1971.
64. DIACONU, Marin, *Estetică și moralitate*. Culegere de studii și profil spiritual. Îngrijit de Marin Diaconu, București, Editura Crater, 1998.
65. DOIRON, Normand, *L'Art de voyager*, Paris, Les Presses de l'Université Laval, Paris, 1995.
66. DUFRENNE, Mikel, *Fenomenologia experienței estetice*. Cuvânt înainte și traducere de Dumitru Matei, Vol. I, București, Editura Meridiane, 1976.
67. DUFRENNE, Mikel, *Fenomenologia experienței estetice*. Cuvânt înainte și traducere de Dumitru Matei, Vol. II, București, Editura Meridiane, 1976.
68. DUMITRESCU, Vasile, *O istorie a exilului românesc (1944-1989), în eseuri, articole, scrisori, imagini*. Selecția textelor, îngrijirea ediției, indice de nume, cuvânt introductiv Victor Frunză. București, Editura Victor Frunză, 1997.
69. DURAUX, Rosa, MONTANDON, Alain, *Emigration et retour*, Clermont-Ferrand, CRLMC-Université Blaise-Pascal, 1999.
70. DURAND, Gilbert, *De la mithocritique à la mithanalyse*, Paris, Dunod, 1992.
71. DURAND, Gilbert, *Introduction à la mythologie: mythes et sociétés*, Paris, Editions Albin Michel, 1996.
72. DURAND, Gilbert, *Introducere în mitologie. Mituri și societăți*. În românește de Corin Braga, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2004.
73. DURAND, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*. Traducere de Marcel Aderca. Postfață de Cornel Mihai Ionescu, București, Editura Universul Enciclopedic, 2000.
74. ELIADE, Mircea, *Pentru o bibliografie a pribegiei*, în *Profetism românesc*, București, Editura „Roza vânturilor”, 1990.
75. ELIADE, Mircea, *Împotriva deznădejdii*, București, Humanitas, 1992.
76. ELIADE, Mircea, *Eseuri*, Editura Științifică, București, 1991.
77. EMPSON, William, *Șapte tipuri de ambiguitate*. Traducere, prefață și note Ileana Verzea, București, Editura Univers, 1981.
78. FAINSBILBER, Liliane, *Lettres à un nouveau venu au champs de la psychanalyse, Lettre 40, Une lecture d'Ulysse, celui de Joyce*, janvier 2009, în HEUTSCH, Thierry, *Le Temps aboli. L'Occident et ses grands récits*, Editions Bréal, Montréal, Presses universitaires de Montréal, 2008.
79. FICEAC, Bogdan, *Cenzura comunistă și formarea omului nou*. Prefață de Daniel Barbu. Postfață de Petru Ignat, București, Editura Nemira, 1999.
80. FILITTI, Georgeta, *Vocile exilului*, București, Editura Enciclopedică, 1998.
81. FIRAN, Florea și POPA, Constantin. M., *Literatura diasporei*. Antologie comentată, Editura Poesis, Craiova, 1996.
82. FLORESCU, Nicolae, *Întoarcerea proscrisilor-reevaluări critice ale exilului*, Editura Jurnalul literar, 1998.
83. FLORIAN, Mirela, POPESCU, Ioana, *Între patrii, mărturii despre identitate și exil*, București, Polirom, 2008.
84. FORDHAM, Frieda, *Introducere în psihologia lui Jung*. Traducere, eseu introductiv și note de dr. Leonard Gavrilu, București, Editura, IRI, 1998.
85. GODEAU, Florence, *Les désaroiés du moi*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1995.

86. GÂNSCĂ, Crenguța, *Vintilă Horea. Al zecelea cerc*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.
87. GENETTE, *Palimpsestes. La Littérature au second degré*, Paris, Seuil, 1982.
88. GENETTE, Gérard, *Métalepse. De la figure à la fiction*, Paris, Seuil, 2004.
89. GILBERT, Katharine Evrett și KUHN, Helmut, *Istoria esteticii*. Ediție revăzută și adăugită. În românește de Sorin Mărculescu. Prefață de Titus Mocanu, București, Editura Meridiane, 1972.
90. GIOVANNI, Augustin, *Ecritures et exil*, Paris, Hartman, 2006.
91. GIRARDET, Raoul, *Mituri și mitologii politice*. Traducere de Daniel Dimitriu. Prefață de Gabriela Adameșteanu, Iași, Institutul european, 1997.
92. GLODEANU, Gheorghe, *Incursiuni în literatura diasporei și a desidenței*, București, Libra, 1999.
93. GRINBERG, Leon, GRINBERG, Rebeca, *Psychologie du migrant et de l'exilé*. Traduit de l'espagnol par Mireille Ndaye Ba avec la collaboration de Yvette et Claude Legrand, Lyon, Césura Lyon Edition, 1986.
94. HOLBAN, Ioan, *Istoria literaturii române contemporane*, Critică, eseistică, memorialistică, Vol. III, Iași, Tipo Moldova, 2008.
95. HUBIER, Sebastien, *Littératures intimes: les expressions du moi, de l'autobiographie à l'autofiction*, Paris, Armand Colin, 2003.
96. HUGUES, Michelline, *L'Utopie*, Paris, Editions Nathan, 1999.
97. HUNDDE, Hinrich, KUON, Peter, *De l'utopie à l'uchronie. Formes, significations, représentations*. Actes du colloque d'Erlag, 16-18 octobre 1986, Tübingen, Gunter Harr Verlag, 1998.
98. JODELET, Denise, *Formes et figures de l'alterité*, în SANCHEZ-MAZAS, Margareta, LICATA, Laurent, *L'Autre. Regards psychosociaux*, Grenoble, Les Presses de l'Université de Grenoble, 2005.
99. JOURDE, Pierre, TARTONESE, Paolo, *Visages du double. Un thème littéraire*, Paris, Editions Nathan, 1996.
100. JUNG, Carl Gustav, *Puterea sufletului*. Antologie. Texte alese și traduse din limba germană de dr. Suzana Holan. Prima parte. *Psihologia analitică*. Temeiuri, București, Editura Anima, 1994.
101. JUNG, Carl Gustav, *Puterea sufletului*. Antologie. Texte alese și traduse din limba germană de dr. Suzana Holan. A doua parte. *Descrierea tipurilor psihologice*, București, Editura Anima, 1994.
102. JUNG, Carl Gustav, *Puterea sufletului*. Antologie. Texte alese și traduse din limba germană de dr. Suzana Holan. A treia parte. *Psihologie individuală și socială*, București, Editura Anima, 1994.
103. JUNG, Carl Gustav, *Puterea sufletului*. Antologie. Texte alese și traduse din limba germană de dr. Suzana Holan. A patra parte. *Reflecții teoretice privind natura psihismului*, București, Editura Anima, 1994.
104. JUNG, Carl Gustav, *Psihanaliză și astrologie*. Ediție critică. Selecție de texte, introducere și note de Jean Chiriac, București, Aropa, 1999.
105. KUNDERA, Milan, *L'art du roman*, Paris, Gallimard, 1986.
106. LAVAGETTO, Maria, *Freud à l'épreuve de la littérature*. Traduit de l'italien par Adrien Pascali, Paris, Editions du Seuil, 2002.

107. LEFTER, Ioan-Bogdan, *Despre identitate. Temele postmodernității*, Pitești, Paralela 45, 2004.
108. LEJEUNE, Philippe, *Je est un autre. L'autobiographie de la littérature aux média*, Paris, Editions du Seuil, 1980.
109. LEJEUNE, Philippe, *Le pacte autobiographique*, Paris, Editions du Seuil, 1975.
110. LEONARD, Monique, *Mémoire et écriture*. Actes du colloque organisé par le Centre Babel à la Faculté des lettres de l'Université de Toulouse et du Var, les 12 et les 13 mai 2000, Paris, Honoré Champion éditeur, 2003.
111. LINTVELET, Jaap, *Încercare de tipologie narativă. Punctul de vedere*, București, Editura Univers, 1994.
112. MAURON, Charles, *De la metaforele obsedante la mitul personal*. Traducere din limba franceză de Ioana Bot. Aparat critic, bibliografie și note pentru editura românească de Ioana Bot și Raluca Lupu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991.
113. MANOLESCU, Florin, *Enciclopedia exilului 1945-1989*, București, Editura Compania, 2003.
114. MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Paralela 45, 2008.
115. MANOLESCU, Ion, MITCHIEVICI, Angela, STANOMIR, Ioan, *Explorări în comunismul românesc*, Vol. I, Iași, Polirom, 2004.
116. MARINESCU Aurel, Sergiu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, București, Editura Vremea, 1999.
117. MATTIUSSI, Laurent, *Fiction et ipséité. Essai sur l'invention narrative de soi*, Genève, Droz, 2002.
118. MIHĂILESCU, C. Dan, *Literatura română în postceaușism, Memorialistica sau trecutul ca umanizare*, Iași, Polirom, 2004.
119. MILOSZ, Czeslaw, *Gândie captivă*. Traducere din polonă de Constantin Geambașu. Postfață de Włodzimierz Bolecki, București, Humanitas, 1999.
120. MOUNIER, Jacques, *Exil et littérature*, Grenoble, Ellug, 1986.
121. NEGOIȚESCU, Ion, *Istoria literaturii române (1800-1945)*, Ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.
122. NEGRICI, Eugen, *Iluziile literaturii române*, București, Cartea Românească, 2008.
123. NEGRICI, Eugen, *Literatura română sub comunism. Proza*, București, Editura Fundației PRO, 2003.
124. NICOARĂ, Simona, Toader, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană/Mesagerul, 1996.
125. OLINESCU, Marcel, *Mitologie românească*. Cu desene și xilografuri de autor, București, Editura 100+1 Gramar, 2004.
126. ORIAN, Georgeta, *Vintilă Horia, Un om contra timpului său*, Prefață de Mircea Anghelescu, Cluj-Napoca, Editura LIMES, 2008.
127. OUELLET, Pierre, HAREL, Simon, LUPIN, Jocelyne, NOUSS, Alexis, *Identités narratives. Mémoire et perception*, Québec, Presses Université Laval, 2002.
128. PALMER, Michel, *Feud și Jung. Despre religie*. Traducere, avânprefață și note de dr. Leonard Gavrilu, București, Editura IRI, 1999.
129. PARIZET, Sylvie, *Le défi de Babel. Un mythe littéraire pour le XXIe siècle*, Editions Desjonquères, Paris, 2001.

130. PASCADI, *Estetică și umanism*. Introducere, comentariu și texte selectate de Ion Pascadi, București, Editura Eminescu, 1979.
131. PAVEL, Laura, *Dumitru Țepeneag și canonul literaturii alternative*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2007.
132. PAVEL, *Prefață la romanul lui Dumitru Țepeneag, La Belle roumaine*. Ediția a II-a revăzută, București, Grupul editorial Art, 2007.
133. PERIAN, Gheorghe, *Scriitori români postmoderni*, Eseuri, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.
134. PETCU, Marian, *Puterea și cultura. O istorie a cenzurii*. Cuvânt înainte de Mihai Coman, Iași, Polirom, 1999.
135. PETRESCU, Liviu, *Poetica modernismului*, Ediția a II-a, Pitești, Paralele 45, 1998.
136. PINCONNAT, Crystel, SERRIER, Thomas, TETTAMANZI, Régis, *Echos picaresques dans le roman du XXe siècle: Louis-Ferdinand Céline, Voyage au bout de la nuit. Ralph Ellison, Invisible Man. Günter Grass, Le Tambour*, Paris, Atlande, 2003.
137. POPA, Mircea, *Reîntoarcerea la Ithaca, Scriitori din exil*, București, Editura Globus, 1998.
138. POPA, Mircea, *Istoria literaturii române. Literatura exilului. Diaspora*, Alba Iulia, 2002.
139. POPA, Mircea, *Convergențe europene*, Oradea, Editura Cogito, 1995.
140. POUILLON, Jean, *Temps et roman*. Nouvelle édition augmentée, Paris, Gallimard, 1993.
141. POULAIN, Elfie, *Approche pragmatique de la littérature*, Paris, L'Hartman, 2006.
142. RADU, Cristian, *Vintilă Horia și vocația totalității*, Cluj-Napoca, Accent, 2011.
143. RADU, Dumitru, *Fundamentele teologice ale fenomenologiei narative*, Constanța, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2005.
144. RAIMOND, Michel, *Le roman*. II-e édition, Paris, Armand Collin, 2000.
145. RICOEUR, Paul, *La configuration du temps dans le récit. Temps et récit*, Tome II, Paris, Editions du Seuil, 1984.
146. RICOEUR, Paul, *Le temps raconté. Temps et récit*, Tome III, Paris, Editions du Seuil, 1985.
147. RICOEUR, Paul, *Fictions de l'ipseité. Essai sur l'invention narrative du soi: Beckett, Hesse, Kafka, Musil, Proust, Woolf*, Genève, Droz, 2002.
148. RICOEUR, *Eseuri de hermeneutică*. Traducere de Vasile Tonoiu, București, Humanitas, 1995.
149. ROBIN, Régine, *Le roman mémoriel: de l'histoire à l'écriture du hors lieu*, Montréal, Editions du Préambule, 1989.
150. ROUART, Marie-France, *Le Mythe du juif errant dans l'Europe du XIXe siècle*, Paris, Editions José Corti, 1988.
151. ROUSSET, Jean, *Literatura barocului în Franța*. Traducere de Constantin Teacă. Prefață de Adrian Marino, București, Editura Meridiane, 1976.
152. SAMOYAUULT, Tiphaine, *Excès du roman*, Paris, Maurice Nadeau, 1999.
153. SEIDEL, Michael, *Exil and narrative Imagination*, New Haven, Yale University Press, 1986.
154. SELEJAN, Ana, *Literatura în totalitarism, 1957-1958*, București, Cartea Românească, 1999.

155. SELEJAN, Ana, *România în timpul primului război cultural (1944-1948)*, vol. I, *Trădarea intelectualilor*, Sibiu, Transpres, 1992.
156. SESSA, Jacqueline, *Figures de l'exil*, Centre d'Etudes Comparatistes, Traversière, Actes du Colloque International de Littérature Comparée (2-3-4 mai 1997), Saint – Etienne, Publications de l'Université Saint-Etienne, 1999.
157. SIMION, Eugen, *Genurile autobiograficului*, București, Univers enciclopedic, 2002.
158. SAMOYAUULT, Tiphaine, *Excès du roman*, Paris, Maurice Nadeau, 1999.
159. SIMUȚ, Ion, *Arena actualității*, Iași, Polirom, 2000.
160. SIMUȚ, Ion, *Simptomele actualității literare*, Oradea, Biblioteca Revistei Familia, 2007.
161. SIMUȚ, Ion, *Europenitatea romanului românesc contemporan*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2008.
162. STAN, Aurica, *Exilul ca traumă, trauma ca exil în opera lui Norman Manea*, Iași, Editura Lumen, 2009.
163. STEVENS, Anthony, *Jung*. Traducere de Oana Vlad, București, Humanitas, 1996.
164. STOLOJAN, Sanda, *Ceruri nomade. Jurnal din exil, (1990-1996)*, București, 1999.
165. STOLOJAN, Sanda, *Au balcon de l'exil roumain à Paris*, Paris, L'Hartman, 1999.
166. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Istoria literaturii române contemporane*, București, Mașina de scris, 2005.
167. TADIE, Yves, *Le roman au XXe siècle*, Paris, Pierre Belfond, 1990.
168. TODOROV, Tzvetan, *Omul deșrădăcinat*. Traducere și prefață de Ion Pop, Iași, Institutul european, 1999. Versiune originală *L'Homme dépaysé*, Paris, Editions du Seuil, 1996.
169. TODOROV, Tzvetan, *Cucerirea Americii. Problema Celuilalt*. Traducere de Magda Jeanrenaud, Iași, Institutul European, 1994.
170. TOMUȘ, Mircea, *Romanul romanului românesc*, vol. I, *În căutarea personajului*, București, Editura 100 + 1 Gramar, 1999.
171. ULICI, Laurențiu, *Literatura română contemporană*, București, Editura Eminescu, 1995.
172. UNGUREANU, Cornel, *La Vest de Eden. O introducee în literatura exilului*, Timișoara, Editura „Amarcord”, 1995.
173. UNGUREANU, Cornel, *Proza românească de azi. Vol. I, Cucerirea tradiției*, București, Cartea Românească, 1985.
174. VALETTE, Bernard, *Romanul. Introducere în metodele și tehnicile moderne de analiză literară*. Traducere de Gabriela Abăluță, București, Cartea Românească, 1997.
175. VULCĂNESCU, Romulus, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987.
176. WELCH, Eduard, *Masques et carnaval dans la littérature européenne*, Actes du colloque de Ljubliana, 9-11 juillet 2000, Paris, L'Hartman, 2002.
177. WUNENBURGER, *Imaginarul*, Traducere de Dorin Ciontescu-Samfirsg. Ediție îngrijită și prefață de Ionel Bușe, Cluj-Napoca, Dacia, 2009.
178. WUNENBURGER Jean Jacques, *L'utopie ou la crise de l'imagination*, Paris, Editions universitaires, 1979.
179. *** *Bible de Jerusalem*, Paris, Cerf, 1991.

180. *** *La littérature narrative d'imagination. Des genres littéraires aux techniques d'expression*, Colloque de Strasbourg 22-25 avril 1959, Paris, Presses Universitaires de France, 1961.

B ÎN REVISTE

1. ADAMEȘTEANU, Gabriela, *Vizuina. Refugiul*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 53-55.
2. ADAMEȘTEANU, Gabriela, *Cum suportă individul șocurile Istoriei?* Dialog cu Norman Manea, în „Observator cultural”, Nr. 304, ianuarie 2006, p. 15.
3. ALBU, Mihaela, *Prezențe spirituale românești în spațiul american. Recuperări necesare*, în „Philologica lassysensia”, An II, Nr. 2, 2006, pp. 147-158.
4. ANGHELESCU, Dan, *Valori și semnificații în presa literară a exilului românesc*, în „Țara Bârsei”, serie nouă, Nr. 7, 2008, pp. 325-330.
5. ANGHELESCU, Mircea *L'exil roumain et l'utilisation du français*, în „Francophonie roumaine et intégration européenne”, Actes du colloque international de Dijon, 2004, Université de Bourgogne, Dijon, 2006, pp. 471-479.
6. ARIDJIS, Cloe, *Nimic nu e permanent*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 88-89.
7. BAGIU, Lucian-Vasile, *Mihail Sebastian, „De două mii de ani”: labirintul conștiinței individuale*, în „Transilvania”, Nr. 9/2011, pp.14-20.
8. BĂRBAT, Adriana, *Evazionismul în literatură în relație cu puterea – Ștefan Agopian și Dumitru Țepeneag* în „Transilvania” Nr.3-4/ 2011, pp. 19-24.
9. BONDOR, George, *Exilul ca experiență metafizică*, în „Ovidius University Annals of Philology”, Iași, Ovidius University Press, vol. XII, pp. 215-234, 2001.
10. BONDOR, George, *Exilul ca experiență metafizică*, în „Ovidius University Annals of Philology”, Iași, Ovidius University Press, vol. XII, 2001, pp. 215-234.
11. BRODIN Pierre, *La littérature américaine: Herzog de Saul Bellow*, în „Liberté”, Volume 6, Numéro 6 (36), novembre-décembre 1964, p. 480-483.
12. BRAGA, Corin, *Norman Manea et les univers concentrationnaires*, în „Synergies Roumanie”, Nr. 5/2010, pp. 11-20.
13. BRAGA, Mircea, *Resurecția onirică*, în „Steaua” Nr. 10-11/2009, pp. 26-28.
14. BUZDUGAN, Alice, *Estetica clovnească*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 68- 70.
15. CERNAT, Paul, *Un intelectual critic pentru neliniștea noastră etică*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp.118-123.
16. COANDE, Nicolae, *Fenomenul Soljenițin*, în „Acolada”, anul V, Nr. 9 (47), Septembrie 2011, p. 6, p. 26.
17. CORNEA, Paul *Certificat de garanție: Norman Manea*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 39-40.
18. CESEREANU, Ruxandra, *Rana existenței este prezență vie pentru spiritul de Veghe*. Interviu cu Norman Manea, în „Steaua”, anul LXII, Nr. 1-2 (747-748), ianuarie – februarie 201, pp. 4-5.
19. CRISTEA-ENACHE, Daniel, *Intrusul*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 49-52.
20. CUGNO, Marco, *Norman Manea între înstrăinare și apartenență*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 65-59.
21. CUOMO, Josef, *O pluralitate de euri*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 103-104.

22. FARCAȘ, Jenő, *Farcaș Jenő în dialog cu Dumitru Țepeneag. Boala scriitorilor români, lipsa de solidaritate* în „România literară”, nr. 23-24/1998, pp. 32-34.
23. GHÎȚESCU, Serenela, *Între Meursault și Josef K.*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 72-73.
24. GILLESPIE, H. Susan, *The listener*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp.55-56.
25. GRIGURCU, Gheorghe, *Norman Manea în dialog*, în „Acolada”, sept. 2011, anul V, Nr. 9 (47), p.3, p. 26.
26. GROZA, Claudia, *România cu oameni și clovni*, în „Apostrof”, Nr.10, Cluj-Napoca, 1994, p. 4.
27. GRUIA, Ioana, *Orașul, teritoriu cicatricial în opera lui Norman Manea*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 102-103.
28. HORIA, Vintilă, *Jurnal torinez*, în „Secolul XX”, Nr.1-6/1989, februarie 1992, pp. 139-153.
29. IGNĂTESCU, Otilia, *Între oglinzile paralele ale istoriei: Elemente de structură ale exilului literar românesc dintre anii 1945-1989*, în „Codrul Cosminului”nr. 11, 2005, pp. 139-143.
30. KANTERIAN, Edward, *Norman Manea și Paul Celan. Dinspre coșmar către dialog*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 109-113.
31. LASLO, Alexandru, *Rezistența prin cultură - cinci paradoxuri* în „Obiectiv cultural”, Nr. 1/ decembrie 2010, p. 6-7.
32. MANOLESCU, Nicolae, *Dezgheț cu voie de la partid ?*, în „România literară”, Nr. 48, din 4-10.12/2002, p. 1, p. 3.
33. MORAR, Vasile, *Moralitatea elementară și întoarcerea huliganului*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 63-66.
34. MORAR, Ovidiu, *Postmodernitate/Postmodernism. Două concepte operaționale (?)*, în „Meridian critic”, Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, Seria Filologie, Tom XV, Nr. 1, Suceava, Editura Universității din Suceava, 2009, pp. 23-32.
35. MUȘAT, Carmen, *Autoportret în oglinzi paralele*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp 44-46.
36. NADOTTI, Maria, *Elogiul blândeții*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 85- 86.
37. NICOLAESCU, Brândușa, *În căutarea copilăriei pierdute*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 65-66.
38. NISINEC, Jiri, *Întoarcerea huliganului-conflict între identități*, , în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 61-62.
39. PECICAN, Ovidiu, *Norman Manea. Unde-l căutăm ?* în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 89-90.
40. PODOABĂ, Virgil, *Norman Manea- scriitorul, cartea și opera ca fata morgana*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 93-100.
41. POP, Doru, *Norman Manea și autobiograficțiunea lui*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 48-49.
42. RAȚIU, Simina, *Resemantizarea trecutului sau Norman Manea ca proiecție a sinelui*, în „Steaua”, Anul LXII , Nr. 1-2 (747-748), ianuarie - februarie 2011, pp. 10-11.
43. SCHLESACK, Dieter, *Un Iov sceptic*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 104-107.
44. SEMEL, Nova, *Inima tristă a adevărului*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 87-88.
45. SIMION, Eugen, *Personajele în căutarea autorului oniric*, în „Cultura”, Nr. 22, 18 mai 2006, p. 9.

46. SIMUȚ, Ion, *Norman Manea, Secvențe dintr-un portret. Un scriitor evreu, român, american*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 40-44.
47. ȘERBAN, Geo, *Exilul ca recuperare*, în „Secolul XX”, Nr.1-6/1989, publicat în februarie 1992, pp. 154-157.
48. ȘENILĂ-VASILIU, Mariana, *Gemenii demonici ai totalitarismului*, în „Acolada”, sept. 2011, anul V, nr. 9 (47), p. 25.
49. TAN, Georgeta, *Curierul de Est sau pendularea scriitorului între două lumi*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 73-74.
50. TURCUȘ, Claudiu, MANEA, Cella, *Norman Manea, itinerar biografic*, în „Vatra”, Nr.5-6, 2011, pp. 32-36.
51. VIANU, Ioan, *Eul piele*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 106-107.
52. VOLOVICI, Leon, *Singurul teritoriu*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 47-48.
53. ULICI, Laurențiu, *Avatarii lui Ovidiu*, în „Secolul 20”, Nr. 10-11-12/1977, 1-2-3/1978.
54. VUILLEMIN, Alain, *Littérature française, facteur de dissidence*, în „Hermes”, Nr. 24, 2004, p. 261.
56. ZLOTESCU, Ioana, *Cărțile poștale și lectorul complice*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 100-101.

Sitografie

1. ADAMEȘTEANU, Gabriela, *Cum suportă individul șocurile Istoriei ? Dialog cu Norman Manea*, în „Observator cultural”, Nr. 304, ianuarie 2006, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Cum-suporta-individul-socurile-Istoriei.-Dialog-cu-Norman-MANEA*articleID_14662-articles_details.html, accesat în 2.01.2012.
2. ALBU, Mihaela, *New York: Memoria exilului românesc (II) – noicontribuții*, în „Gorjeanul”, 18 februarie, 2010, disponibil pe <http://www.gorjeanul.ro/cultura/mihaela-albu-new-york-memoria-exilului-romanesc-ii-noi-contributii>, accesat în 12.01.2012
3. ANGHELESCU, Mircea, *Despre exilul literar*, în „Revista 22”, 20.01.2004, disponibil pe <http://www.revista22.ro/despre-exilul-literar-757.html>, accesat în 3.03.2010.
4. ANGHELESCU, Mircea, *Pe marginea unei cărți de Eva Behring: Scriitori români din exil*, în „România literară” nr. 30, 31/07/2002-06/08/2002, disponibil pe http://www.romlit.ro/pe_marginea_unui_cari_de_eva_behring_scriitori_romni_din_exil, accesat în 14.12.2009.
5. ANGHELESCU, Mircea, *Căutarea ca inițiere*, în „România literară”, Nr. 27, 07-13.07/1999, disponibil pe http://www.romlit.ro/cutarea_ca_initiere, accesat în 5.06.2012.
006. ANGHELESCU, Mircea, *Diaspora culturală*, în „România literară”, Nr.18, 7-13.05/2003, disponibil pe http://www.romlit.ro/diaspora_cultural, accesat în 4.10.2011.
7. ANGHELESCU, Mircea, *Reintegrarea în lumea nouă*, în „Dilema veche”, Nr. 356, 9-15.12.2010, disponibil pe <http://86.124.112.53/sectiune/zi-cultura/articol/reintegrarea-lumea-noastra>, accesat în 17.12.2011.
8. ARETZU, Paul, *Literatură în totalitarism?*, în „Ramuri”, Nr. 1 / ianuarie 2008, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=9417>, accesat în 3.03.2012.

9. AVRAM, Georgiana, *Interviu cu Dumitru Țepeneag*, în „Argeș”, ianuarie 2010, disponibil pe http://www.centrul-cultural-pitesti.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=2506&Itemid=112, accesat în 2.03.2010
10. BAGIU, Lucian Vasile, *Mihail Sebastian*, „De două mii de ani”: labirintul conștiinței individuale, în „Transilvania”, Nr. 9/2011, pp.14-20, disponibil pe http://www.revistatransilvania.ro/nou/ro/anul-editorial-2011/cat_view/45-anul-editorial-2011.html, accesat în 1.11.2011.
11. BAHTIN, Mihail, *Formele timpului și cronotopul în roman*, disponibil pe <file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/dan/Desktop/critica,%20teorie/bahtin%20crontop.mht>, accesat în 3.03.2010.
12. BALANDIER, George - *Antropologia politică*, pe <http://www.scribube.com/stiinta/stiinte-politice/George-Balandier-Antropologia-1631822321.php>, accesat în 16.04.2011.
13. BRĂILEANU, Răzvan, *Exilul, o traumă privilegiată*, în „Revista 22”, 23.04.2008, disponibil pe <http://www.revista22.ro/exilul-o-trauma-privilegiata-4505.html>, accesat în 12.12.2011.
14. BĂJENARU, George, *Ființa românească în literatura exilului (III). Ființa românească văzută de scriitorii exilați după 1980*, în „Alternativa”, disponibil pe <http://www.alternativaonline.ca/Exilul%20creator0504.html>, accesat 12.03.2010.
15. BĂJENARU, George, *Exilul creator*, în „Alternativa”, disponibil pe <http://www.alternativaonline.ca/george%20bajenaru.HTML>, accesat în 12.03.2010.
16. BĂRBAT, Adriana, *Evazionismul în literatură în relație cu puterea – Ștefan Agopian și Dumitru Țepeneag* / în „Transilvania”, nr.3-4/ 2011, pp. 19-24, disponibil pe http://www.revistatransilvania.ro/nou/ro/anul-editorial-2011/doc_download/15-numrul-3-42011.html, accesat în 17.10.2011.
17. BĂRNA, Nicolae, *Dumitru Țepeneag : opera prozastică în racourci*, în „Observator cultural”, Nr. 565, 04.03.2011, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Dumitru-Tepeneag-opera-prozastica-in-raccourci*articleID_18815-articles_details.html, accesat în 18.10.2011.
18. BELLAY, Joachim, *Heureux qui, comme Ulysse*, în *Regrets*, disponibil pe www.gallica.com, accesat în 15.12.2009.
19. BETA, Lavinia, *Particularités du post-communisme en Roumanie*, în „Les Cahiers de Psychologie politique” [En ligne], numéro 3, Avril 2003, disponibil pe <http://lodel.irevues.inist.fr/cahierspsychologiepolitique/index.php?id=1596Cahiers> de psychologie politique, Particularités du post-communisme en Roumanie, accesat în 7.03.2010.
20. BIDEA, Evelina, *112 ani de la nașterea lui Jorge Luis Borges sau cum începe călătoria către Aleph*, disponibil pe <http://www.ghimpele.ro/2011/08/112-ani-de-la-nasterea-lui-jorge-luis-borges-sau-cum-incepe-calatoria-catre-aleph/>, accesat în 2.12.2011, accesat în 13.02.2012.
21. BÎRZESCU, Ilona, *Limba și text în hermeneutica lui Gadamer*, disponibil pe <http://www.culturasicomunicare.com/v2/ilona.pdf>, accesat în 14.04.2011.
22. BLACKEMAN, Bruno, MURA-BRUNEL, Aline, DAMBRE, Marc, *Le roman français au tournant du XXIe siècle*, disponibil pe <http://books.google.fr/books?id=dhHYSmLGc2IC&pg=PA19&lpg=PA19&dq=l'autoficti>

- on+au+XXIe+siacle&source=bl&ots=jHNyNVj45E&sig=MGIFOnIgL1Pnl2qq6J2rG5M
Hn9s&hl=fr#v=onepage&q&f=false, accesat în 22.10.2011.
23. BOLDEA, Iulian, *Identitate și ruptură în opera lui Emil Cioran*, în „Limba Română”
Nr. 11-12, anul XIX, 2009, disponibil pe
<http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=785>, accesat în 15.10.2011.
24. BOLDEA, Iulian, *Etica memoriei*, în „LitArt”, anul I, nr. 5, (21), august 2010,
disponibil pe
<http://www.litart.ro/autori/detalii-articol-autor/article/etica-memoriei.html>, accesat în
12.11.2011.
25. BOLDEA, Iulian, *Exilul ca situație limită*, în „România literară”, Nr. 41, 14-
20.10/2011, disponibil pe http://www.romlit.ro/exilul_ca_situatie-limita, accesat în
28.05.2012.
26. BOYER, Remi, *L'oublié et l'interdit*, disponibil pe <http://www.lafauteadiderot.net/L-oublie-et-l-interdit>, accesat în 12.10.2011.
27. BRODIN Pierre, *La littérature américaine: Herzog de Saul Bellow*, în „Liberté”,
Volume 6, numéro 6 (36), novembre-décembre 1964, p. 480-483, disponibil pe
<http://www.erudit.org/culture/liberte1026896/liberte1027012/30012ac.pdf>, accesat în
10.12.2011.
28. BRAGA, Corin, *Norman Manea et les univers concentrationnaires*,
în „Synergies Roumanie”, nr. 5/2010, pp. 11-20, disponibil pe
<http://www.synergiesroumanie.ro/ro/arhiva/synergies5/corin.pdf>, accesat în 2.2. 2012.
29. BRAGA, Corin, *Traumă și istorie*, în „Steaua”, Nr. 7 / 2008, disponibil pe
<http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=10949>, accesat în 3.02.2012.
30. BRAGA, Mircea, *Petru Dumitriu, după naufragiu*, în „România literară”, nr. 48,
2007, disponibil pe http://www.romlit.ro/petru_dumitriudup_naufragiu, accesat în 2.02.
2011.
31. BRAGA, Mircea, *Resurecția onirică*, în „Steaua”, nr. 10-11/2009, disponibil pe
www.romaniaculturala.ro/images/.../curentuloniric1209.pdf, accesat în 10.10.2011.
32. BRUNO, Corty, *„România este o democrație kafkiană. Interviu cu Norman Manea*,
în „Observator cultural”, Nr. 245, 3-9 decembrie 2009, disponibil pe
<http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=13774>, accesat în 15.10.2011.
33. BUCIU, Marian-Victor, *Canonul estetic: listă, curent, generație?* în „România
literară”, Nr. 45, din 14-21/11.2008, disponibil pe
http://www.romlit.ro/canonul_estetic_list_curent_generaie, accesat în 4.05.2010.
34. BUCURESCU, Adrian, *Ovidiu la Tomis*, în „Cultura”, 17 iulie 2008, disponibil pe
<http://www.romanioliberal.ro/cultura/aldine/ovidiu-la-tomis-129887.html>, accesat în
12.05. 2012.
35. BULEU, Constantina Raveca, *Țepeneag văzut de Bârna*, în „Apostrof”, anul XIX,
2008, nr. 11 (222), disponibil pe <http://www.revista-apostrof.ro/articole.php?id=717>,
accesat în 12.02.2012.
36. BUTNARU, Leo, COANDE, Nicolae, FIRAN, Carmen, GÂRBEA, Horia,
GRITSMAN, Andrey, NEDELCOVICI, Bujor, *Exilul și literatura*, în „Viața
Românească”, Nr. 7-8/2011, disponibil pe
<http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=16956>, accesat în 2.01.2012.

37. CERNAT, Paul, *Despre clovni și totalitarisme*, în „Observator cultural”, nr. 297, decembrie.2005, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Despre-Clovni-si-totalitarisme*articleID_14400-articles_details.html, accesat în 1.01.2012.
38. CERNAT, Paul, *Dificila întoarcere a scriitorului*, în „Observator cultural”, nr. 306, februarie 2006, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Dificila-intoarcere-a-scriitorului*articleID_14868-articles_details, accesat în 1.01.2012.
39. CERNAT, Paul, *Cîteva post scriptum-uri despre Dumitru Țepeneag*, în „Observator cultural“, nr. 400, nov. 2007, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Citeva-post-scriptum-uri-despre-Dumitru-Tepeneag*articleID_18813-articles_details.html, accesat în 14.03.2012.
40. CERNAT, Paul, *Romanul total à la Dumitru Țepeneag*, în „Cuvântul”, disponibil pe <http://www.cuvantul.ro/articol/?artID=5&nr=351>, accesat în 3.04.2012.
41. CERNAT, Paul, *Despre Clovni și totalitarisme*, în „Observator cultural”, Nr. 297 / 1 - 7 decembrie 2005, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Despre-Clovni-si-totalitarisme*articleID_14400-articles_details.html, accesat în 3.02.2012.
42. CANGUILHEM, Georges, DAGONET, François, *Anatomie d'un épistémologue: François Dagognet*, Paris, Librairie philosophique J.Vrin, 1984, 128, disponibil pe [http://books.google.fr/books?id=hY9BSJfO0XMC&pg=PA91&lpg=PA91&dq=transformation+r%C3%A9gl%C3%A9e%22+\(Canguilhem&source=bl&ots=utZm3Es9Jm&sig=iMav-o3H9_ODzyyDsPcBnDk_sec&hl=fr#](http://books.google.fr/books?id=hY9BSJfO0XMC&pg=PA91&lpg=PA91&dq=transformation+r%C3%A9gl%C3%A9e%22+(Canguilhem&source=bl&ots=utZm3Es9Jm&sig=iMav-o3H9_ODzyyDsPcBnDk_sec&hl=fr#), accesat în 25.10. 2011.
43. CARATA, Emilia, *Cel dintâi cântăreț al meleagurilor noastre*, disponibil pe <http://limbalatina.ro/>, accesat în 3.02. 2011.
44. CESEREANU, Ruxandra, *Crize, crizism, vinovăție*, 28.11.2009, pe blogul personal, accesat în 13.03. 2011.
45. CESEREANU, Ruxandra, *Rana existenței este prezență vie pentru spiritul de veghe*. Interviu cu Norman Manea, în „Steaua”, anul LXII, nr. 1-2 (747-748), ianuarie - februarie 201, pp. 4-5, disponibil pe <http://www.revisteauea.ro/core/numere/2011/Steaua%201-2%202011.pdf>, accesat în 26.11.2011.
46. CESEREANU, Ruxandra, *O istorie a intelectualului român în secolul XX*, în „Steaua”, Nr. 7 / 2008, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=10949>, accesat în 3.02.2012.
47. CHAPELAN, Mihaela, *La littérature balkanique d'expression française – entre affirmation et négation de l'identité nationale*, disponibil pe <file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/dan/Desktop/doc%20exil/identite.mht>, accesat 12.01.2011.
48. CIMPOI, Mihai, *(Post)fetele exilului*, în „Sud –Est”, nr. 46, aprilie 2001, disponibil pe <http://www.sud-est.md/numere/20020202/fetele/>, accesat în 14.10.2009.
49. CIOCÂRLIE, Alexandra, *Exilul de după exil*, în „România literară”, nr. 10, 13-19.03/2009, disponibil pe http://www.romlit.ro/exilul_dup_exil, accesat în 12.12. 2009.
50. CIOCÂRLIE, Alexandra, *Metamorfozele exilului*, în „Observator cultural”, Nr. 620, aprilie 2012, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Metamorfozele-exilului*articleID_26834-articles_details.htm, accesat în 28.05.2012.
51. CISTELECAN, Alexandru, *Triptic, Sanda Cordoș, Nicoleta Sălcudeanu, Iulian Boldea*, în „Familia”, Nr. 2 (483), februarie 2006, disponibil pe

- <http://arhiva.revistafamilia.ro/2006/2/triptic.htm>, accesat în 15.10.2011
52. CLEMENT, Murielle Lucie, *La Francophonie dans les Balkans. Les voix des femmes*, disponibil pe <file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/dan/Desktop/doc%20exil/exil%20Les%20voix%20des%20femmes.mht>, accesat în 14.06. 2010.
53. CLEMENT, Murielle Lucie, *Chants francophones balkaniques au féminin*, în *La Francophonie dans les Balkans. Les voix des femme*, Sous la direction de Efstratia Oktapoda-Lu et Vassiliki Lalagianni, Publisud, 2005, disponibil pe <http://www.fabula.org/revue/document1430.php>, accesat în 14.06. 2010.
54. COLLET, Hervé, *Le défi de Babel ou le besoin de certitude exorcisé par l'altérité*, disponibil pe http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/chris_0753-2776_2001_num_72_1_2321, accesat în 7.12.2011.
55. COLONNA, Vincent, *L'autofiction. Essai sur la fictionnalisation de soi en littérature*, disponibil pe <http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/04/70/04/PDF/tel-00006609.pdf>, accesat în 21.10.2011.
56. CORNEA, Paul *Certificat de garanție: Norman Manea*, în revista „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 39-40. pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=6787>, accesat în 3.02. 2012.
57. COTTER, Sean, *Text nomad I*, în „Apostrof”, nr. 172, iunie 2003, disponibil pe [http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-\(I\).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8404-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-(I).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8404-articles_details.html), accesat în 2. 02. 2012.
58. COTTER, Sean, *Text nomad II*, în „Apostrof”, nr. 173, iunie 2003, disponibil pe [http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-\(II\).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8461-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-(II).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8461-articles_details.html), accesat în 3.02. 2012.
59. COTTER, Sean, *Text nomad III*, în „Apostrof”, nr. 174, iulie 2003, disponibil pe [http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-\(III\).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8518-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-(III).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8518-articles_details.html), accesat în 3.02. 2012.
60. COTTER, Sean, *Text nomad IV*, în „Apostrof”, nr. 175, iulie 2003, disponibil pe [http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-\(II\).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8461-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-(II).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8461-articles_details.html), accesat în 3.02. 2012. pe [http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-\(IV\).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8570-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-(IV).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8570-articles_details.html), accesat în 3.02. 2012.
61. CUBLEȘAN, Victor, în „Steaua”, anul LXII , nr. 1-2 (747-748), ianuarie - februarie 2011, disponibil pe <http://www.revisteaua.ro/core/numere/2011/Steaua%201-2%202011.pdf>, accesat în 26.11.2011.
62. DEHELEANU, Liliana, *Istoricul conceptului de personalitate la diverși autori în raport cu teoriile și curentele filozofice, științifice, religioase ale momentului*, disponibil pe <http://www.umft.ro/psihiatrie/files/personalitate%20teorii%20curente.pdf>, accesat în 24.03. 2011
63. DEMETRESCU, Camilian, *Italia, exilul românesc și stânga marxistă*, în „Cultura Romena”, din 2 septembrie 2009, disponibil pe http://revista.memoria.ro/?location=view_article&id=337, accesat în 16.10.2010.
64. DESPRES, Isabelle, *La réception et la transposition des concepts occidentaux en Russie. Postmodernisme et post-modernité.*, în Sylvie Martin (dir), *Circulation des concepts entre Occident et Russie*, [en ligne], Lyon, ENS LSH, mis en ligne le 10

décembre 2008. URL : <http://institut-est-ouest.ens-lsh.fr/spip.php?article142>, accesat în 21.03.2011.

65. DIACONU, Mircea, *Norman Manea, Exilul de după exil. Jocul și obsesiile scrisului*, disponibil pe <http://www.bibliotell.ro/Revista-Serile%20la%20Bradicieni-Nr-14.indd.pdf>, accesat în 26.11.2011.

66. DOS SANTOS, Bárbara, *Voix auctoriale et réécriture de l'histoire dans les littératures portugaise et africaines post-coloniales* în *Actes du colloque interdisciplinaire. Nouvelles perspectives de la recherche française sur la culture portugaise*, 5-6 février 2007, p. 146, disponibil pe http://www.msh-clermont.fr/IMG/pdf/16-DOS_SANTOS_145-151_.pdf, accesat în 4.11.2011.

67. DOUBROVSKY, Serge, *Écrire sur soi, c'est écrire sur les autres*, în „Le Point”, disponibil pe http://www.lepoint.fr/grands-entretiens/serge-doubrovsky-ecire-sur-soi-c-est-ecire-sur-les-autres-22-02-2011-1298292_326.php, accesat în 20.10.2011.

68. DOUBROVSKY, Serge, *J'ai voulu faire sentir l'expérience du XXe siècle* în „Libération”, disponibil pe <http://www.liberation.fr/livres/1201418-livres-un-homme-de-passage>, accesat în 20.10.2011.

69. ENACHE, Daniel-Cristea, *Monștrii din azilul de bătrâni*, în „Ziua”, 25 februarie 2009, disponibil pe <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/cronica-literara-monștrii-din-azilul-de-batrani-3997863>, accesat în 12.01.2012.

70. CRISTEA-ENACHE, Daniel, *Imposibila întoarcere* (II), în „România literară”, Nr. 3, 2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/imposibila_ntonarcere_ii, accesat în 11.10.2011.

71. ENE, Ștefan, *Norman Manea și August Proștu*, în „Revista nouă”, nr. 1 (46) / 2009, disponibil pe http://dochia.bravepages.com/revista_noua/1-2009/pertinente.htm, accesat în 26.06.2011.

72. ERETESCU, Constantin, *Vintilă Horia, Exilul ca metamorfoză*, în „Cultura”, 30.07.2010, disponibil pe <http://vetiver.weblog.ro/2010/07/30/constantin-eretescu-despre-vintila-horia-exilul-ca-metamorfoza/#axzz1wARIMdJd>, accesat în 28.05.2012.

73. FARCAȘ, Jenő, *Farcaș Jenő în dialog cu Dumitru Țepeneag. Boala scriitorilor români, lipsa de solidaritate* în „România literară”, nr. 23-24/1998, pp. 32-34, pe <http://www.palamart.hu/en/publications/in-romana/69-dumitru-tepeneag.html>, accesat în 18.10.2011.

74. FLORESCU Bogdan, *Nouă comentarii despre Partidul Comunist*, disponibil pe <http://www.scribd.com/doc/45188461/Nouă-Comentarii-despre-Partidul-Comunist>, accesat în 18.03.2012.

75. FLORESCU, Nicolae, „*Romanul indirect*” al exilului românesc anticomunist și rezistența prin cultură”, în „Jurnalul literar”, Nr. 11-12 / 2007, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=9553>, accesat în 12.04.2011.

76. GENESCU, Alin, *Interviu: Andrés Sorel*, în „România literară”, Nr. 32. 2003, disponibil pe http://www.romlit.ro/andrs_sorel, accesat în 13.05.2011.

77. GHINEA, Nouras Cristian, *Interviu cu scriitorul Dumitru Țepeneag*, 30.04.2004, disponibil pe

file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/dan/Desktop/dumitru%20tepeneag/Articol%20%20culture_%20%20Interviu%20cu%20scriitorulDumitru%20Țepeneag%20,%20interviu%20de%20Ghinea%20Nouras%20Cristian.mht, accesat în 12.011.2009.

78. GLODEANU, Gheorghe, *Un jurnal de exil*, în „Nord literar”, Nr. 9 (76), din 27

- septembrie 2009, disponibil pe http://www2.nord-literar.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=484&Itemid=41, accesat în 13.02.2011.
79. GLODEANU, Gheorghe, *În căutarea sensului vieții*, (I) în „Nord literar”, nr. 2 (33), 26 februarie 2006, disponibil pe http://www2.nord-literar.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=568&Itemid=56, accesat în 13.03.2011.
80. GOMBOȘ Stelian, *Termitele și închisorile comuniste din România*, disponibil pe <http://www.crestinortodox.ro/diverse/temnitele-inchisorile-comuniste-romania-125530.html>, accesat în 18.03.2012.
81. GRIGURCU, Gheorghe, Alexandru Laslo, Ovidiu Pecican, *Rezistența prin cultură*, în „E-Leonardo”, Nr. 5/2004, disponibil pe <http://193.226.7.140/~leonardo/n05/Trialog7.htm>, accesat în 12.05. 2010.
82. GRIGURCU, Gheorghe, *Vintilă Horia sau „exilul pur”*, în „România literară”, Nr. 37, 2005, disponibil pe http://www.romlit.ro/vintil_horia_sau_exilul_pur, accesat în 12.12. 2009.
83. GRIGURCU, Gheorghe, *Norman Manea în dialog*, în „Acolada”, nr. 9 (47), septembrie 2011, anul V, p 3, p. 26, disponibil pe http://www.editurapleiade.eu/images/static/files/9_2011.pdf, accesat în 14.10.2011.
84. GHIȚEANU, *Lumea ca un cod nedescifrat*, în „Revista 22”, 23.02.2010, disponibil pe <http://www.revista22.ro/lumea-ca-un-cod-nedescifrat-7679.html>, accesat în 26.11.2011.
85. GYURCSIK, Margareta, *L'Europe migrante et carnavalesque de Dumitru Tsepeneag*, în „Trans Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften”, nr. 15, din aprilie 2004, disponibil pe http://www.inst.at/trans/15Nr/05_11/gyurcsik15.htm, accesat în 4.02.2011.
86. HAYOUN, Maurice Ruben Hayoun, *L'exil dans la pensée juive. Réflexions sur une catégorie mentale du judaïsme*, disponibil pe <http://mrhayoun.blog.tdg.ch/l-exil-dans-la-pensee-juive>, accesat în 12.01.2012.
87. HAȚIEGANU, Anca, *Literatura, "depresia de patrie" și lumea veche - lumea nouă*, în „Revista 22” Anul XIV, Nr. 763, 21 octombrie 2004, disponibil pe <http://www.revista22.ro/literatura-depresia-de-patrie-si-lumea-veche--lumea-noua-1226.html>, accesat în 4.05.2011.
88. HERMEZU, Cristina, *Tortura întoarcerii acasă*, în „Obiectiv cultural”, Nr. 488, din 2008-2009, disponibil pe http://www.google.fr/#hl=fr&sa=X&ei=fUGtT5rffCjNtAbzyLz7Aw&ved=0CBoQvwUoAA&q=HERMEZIU,+Cristina,+Tortura+întoarcerii+acasă+,+în+,+„Obiectiv+cultural,+”&spell=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.,cf.osb&fp=2ef55717b1b2ff1a&biw=1247&bih=913, accesat în 24.02.2011.
89. ICHIM, Ofelia, *Labirint și memorie*, disponibil pe <http://astra.iasi.roedu.net/texte/ichim.html>, accesat în 3.02.2012.
90. IORGULESCU, Mircea, *Cartea plecării și a întoarcerilor*, în „Revista 22”, 07.07.2003, disponibil pe <http://www.revista22.ro/cartea-plecarii-si-a-intoarcerilor-513.html>, accesat în 10.10.2012.
91. IORGULESCU, Mircea, *Ficțiuni maligne cu martir imaginar*, în „România

- literară,” Nr. 49 / 7 , din decembrie 2006, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=8208>, accesat în 14.05.2011.
92. IORGULESCU, Mircea, *Romania dream*, în „Revista 22”, 23.09.2002, disponibil pe <http://www.revista22.ro/romania-dream-203.html>, accesat în 3.3.2012.
93. ISBLEEDING, Romeo *L'exilé européen*, în „Notes d'un souterrain”, disponibil pe http://notedusouterrain.canalblog.com/archives/_theories_litteraires/index.html, accesat în 3.02. 2012.
94. JUNG, Carl Gustav, *Arhetipuri*, disponibil pe <http://www.carl-jung.info/arhetipurile.html>, accesat în 19.04.2011.
95. LASCU, Ioan, *Despre exil și nu numai*, în „Ramuri”, Nr. 3, 2010, disponibil pe <http://revistaramuri.ro/index.php?id=1046&editie=44&autor=de%20Ioan%20Lascu>, accesat în 27.11.2011.
96. LAZSLO, Alexandru, *Paul Goma, 25 de ani de exil?*, în „Timpul”, Nr. 2, din februarie 2003, pp. 22-23, și în „Electra” Nr. 1 (12), 2003, disponibil pe <http://193.226.7.140/~laszlo/SimpozionGoma.htm>, accesat în 7.05.2011.
97. MACE, Marielle, *Une lecture de "Métalepse"*, Gérard Genette, Paris, Seuil, 2004, disponibil pe http://www.fabula.org/atelier.php?M%26acute%3Btalepse%2C_lecture_%31, accesat în 11.11.2011.
98. MAGRIS, Claudiu, *Norman Manea: durerea exilului care hrănește viața*, în „Observator cultural”, Nr. 625, 25.05.2012, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/*articleID_27024-articles_details.html, accesat în 2.06. 2012.
99. MAJARU, Adrian, *Comunismul românesc - cum a fost posibil?*, în „Cotidianul” din 20 aprilie, 2010, disponibil pe <http://www.cotidianul.ro/comunismul-romanesc-cum-a-fost-posibil-112749/>, accesat în 2.04.2011.
100. MARCU, Luminița, *Spectacolul grotesc al anilor 1944-1948. Ana Selejan, o reeditare necesară*, în „Suplimentul de cultură”, Nr. 66 / 4-10 martie 2006, disponibil <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=8765>, accesat în 2.04.2010
101. MANOLACHE, Dumitru, *Istoria Paștelui, de la eliberarea evreilor din Egipt la Iisus Hristos*, disponibil pe <http://www.crestinortodox.ro/stiri-crestine-gardianul/istoria-pastelui-la-eliberarea-evreilor-egipt-iisus-hristos-75625.html>, accesat în 7.01.2012.
102. MANOLESCU, Nicolae, *Dezgheț cu voie de la partid ?*, în „România literară”, nr. 48, 4-10.12/2002, p. 1, p. 3, disponibil pe disponibil pe http://www.romlit.ro/dezghe_cu_voiede_la_partid, accesat în 2.04. 2012.
103. MARTIN, Mircea, *Anatomia unui mit inutil*, în „Egofobia”, august 2004, disponibil pe <http://egophobia.50webs.com/1/articole.htm>, accesat în 18.03 2004.
104. MAURON, Charles, *De la metaforele obsedante la mitul personal*. Traducere de BOT, Ioana , Cluj-Napoca, Editura Dacia 2001, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/ESEU-Charles-MAURON-De-la-metaforele-obsedante-la-mitul-personal*articleID_242-articles, accesat în 16.04. 2011.
105. MEZIOUD, Bisma, *Analyse intertextuelle et interculturelle de „Tuez les tous” de Salim Bachi*, teză de doctorat, 2008, disponibilă pe <http://www.limag.refer.org/Theses/MezioudBachi.pdf>, accesat în 4.11.2011.
106. MIHEȚ, Marius, *Păpușa simulacrului*, în „Familia”, Nr. 10 (479), octombrie 2005, disponibil pe http://arhiva.revistafamilia.ro/2005/10/cronica_literara2.htm, accesat

în 13.03. 2012.

107. MILITARU, Petrișor, *O abordare transdisciplinară a operei lui Vintilă Horia* [Crăciunescu, Pompiliu, *Vintilă Horia: translittérature et réalité*, Éd. l'Homme indivis, 2008, 230 p], disponibil pe <http://egophobia.ro/?p=2995>, accesat în 28.05.2012.
108. MITCHIEVIC, Angelo, *Comunismul. Ideologie și demonologie*, în „Revista 22”, 18.10.2011, disponibil pe <http://www.revista22.ro/articol.php?id=11651>, accesat în 21.03.2012.
109. MOKRANE, Hind, *L'autofiction dans „Ne retourne jamais”*, de Maïsa Bey, teză de doctorat, 2007, disponibilă pe http://www.google.ro/search?hl=ro&source=hp&q=1%27autofiction%28+Essai+sur+la+f+fictionnalisation+de+soi+en+litterature%2C+Doctorat+de+1%27E.H.E.S.S&gbv=2&oq=1%27autofiction%28+Essai+sur+la+f+fictionnalisation+de+soi+en+litterature%2C+Doctorat+de+1%27E.H.E.S.S&aq=f&aqi=&aql=1&gs_sm=e&gs_upl=42031420310159061111101010101188118810.11110, accesat în 3.11.2011.
110. MORAR, Ovidiu, *Norman Manea*, în „Contemporanul. Ideea Europeană”, Nr. 8 / 2006, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=8641>, accesat în 26.09.2011.
111. MORAR, Ovidiu, *Postmodernitate/Postmodernism. Două concepte operaționale (?)*, în *Meridian critic*, Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, Seria Filologie, Tom XV, Nr. 1, Suceava, Editura Universității din Suceava, 2009, pp. 23-32, disponibil pe <HTTP://WWW.LITERE.USV.RO/ANALE/MERIDIAN%20CRITIC%201-2009%20PDF/I%20POSTMODERNISM/01.PDF>, accesat în 25.04. 2012.
112. MUȘAT, Carmen, *Laudatio pentru Norman Manea*, în „Observator cultural”, nr. 431, 10 februarie 2008, disponibil pe <http://www.observatorcultural.ro/>, accesat în 26.06.2011.
113. MUȘAT, Carmen, *Condamnat și mântuit prin exil*. Interviu cu Norman Manea, în „Observator cultural”, nr. 48 (305), 26 ianuarie-1 februarie 2006, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=7771>, accesat în 3.11. 2011.
114. MUȘAT, Carmen, *Captivitatea adversității interioare*, în „Revista 22”, din 7.07.2003, disponibil pe <http://www.revista22.ro/captivitatea-adversitatii-interioare-512.html>, accesat în 25.03. 2012.
115. MUȘAT, Carmen, *Întoarcerea scriitorului*, în „Observator cultural”, Nr. 160 / 10-16 aprilie 2008, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=9915>, accesat în 4.03.2011.
116. MUȘAT, Carmen, *Mircea Eliade – identitate în ruptură*, în „Observator cultural”, Nr. 534, din 23.07.2010, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Exilul-si-imparatia*articleID_16457-articles_details.html, accesat în 14.01.2011.
117. MUȘAT, Carmen, *Exilul și împărția*, în „Observator cultural”, Nr. 88, 2-8.11..2006.
120. OPREA, Nicolae, *Un eseu despre exil*, disponibil pe <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2005-02-19/un-eseu-despre-exil.html>, accesat în 13.10.2011.
118. ORIAN, Georgeta, *Exilul românesc după al doilea război mondial: literatură, probleme, publicații, raporturi*, disponibil pe http://www.uab.ro/reviste_recunoscute/philologica/philologica_2003/17_g_orian.doc, p. 121, accesat în 16. 11. 2009.
119. ORIAN, Georgeta, *Identitate și identitate*, disponibil pe

- http://www.google.ro/search?hl=ro&source=hp&q=orian+georgeta+Identitate+%3Bi+alt+eritate&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=, accesat în 12.12.2009.
120. ORIAN, Georgeta, *Coordonate ale tradiției în proza lui Vintilă Horia. Religia și miturile originilor*, disponibil pe http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari/Orian.pdf, accesat în 23.11.2009.
121. PAVEL, Laura, *Conversații cu Dumitru Țepeneag*, disponibil pe http://www.google.ro/search?hl=ro&source=hp&q=PAVEL%2C+Laura%2C+Conversa%C5%A3ii+cu+Dumitru+%C5%A2epeneag&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=, accesat în 15.05. 2011.
122. PAVEL, Laura, *Matricea identitară la Dumitru Țepeneag*, în „Apostrof” anul XVII, 2006, nr. 10 (197), disponibil pe <http://www.revista-apostrof.ro/articole.php?id=194>, accesat în 17.10. 2011.
123. PAVEL, Laura, *Onirismul – între istoria literară și istoria politică*, în „Vatra”, Nr. 10-11/2007, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=9174>, accesat în 2.04. 2012.
124. PECICAN, OVIDIU, *Locurile memoriei*, disponibil pe <file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/dan/Desktop/critica,%20teorie/sociocritica%20ovidiu%20pecican.mht>, accesat în 2.11.2011.
125. PETRAȘ, Antonio, *Infelix culpa sau despre vinovăția cărților*, în „Observator cultural”, Nr. 551, noiembrie 2010, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Infelix-culpa-sau-despre-vinova%C3%9Acar%C3%9Ailor*articleID_24573-articles_details.html, accesat în 12.02. 2012.
126. PÎRJOL, Forina, *Minciuni la persoana întâi*, în „Observator cultural”, Nr. 36 (293) / 3-9 noiembrie 2005, pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=6819>, accesat în 10.11. 2011.
127. PÎRVAN-JENARU, Dana, *Fantasmele textului literar*, în „România Literară”, Nr:22 (08/06/2007 - 14/06/2007), disponibil pe http://www.romlit.ro/fantasmele_textului_literar, accesat în 16.04. 2011.
128. PÎRVAN- JENARU, Dana, *Între viață și literatură*, în „Observator cultural”, Nr. 251 / 21 – 27, ianuarie 2010, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Intre-viata-si-literatura*articleID_23066-articles_details.html, accesat în 25.11.2011, accesat în 25.11.2011.
129. RADU, Cristian, *„Sentimentul românesc al ființei” în opera lui Vintilă Horia*, în „Tribuna”, Nr. 150 și 151 / 2008, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=11758>, accesat în 3.03. 2011.
130. RALIAN, Antoaneta, *S-a stins și Saul Bellow*, în „România literară”, nr. 15, 2005, pe http://www.romlit.ro/s-a_stins_i_saul_bellow, accesat în 12.12.2011.
131. RATHE, Alain, *Vincent Colonna, Autofiction & autres mythomanies littéraires*, în Québec français, nr. 138, 2005, p. 43-45, disponibil pe <http://www.erudit.org/culture/qf1076656/qf1181461/55453ac.pdf>, accesat în 10.11.2011.
132. RAȚIU, Simina, *Resemantizarea trecutului sau Norman Manea ca proiecție a sinelui*, în „Steaua”, anul LXII * nr. 1-2 (747-748) * ianuarie - februarie 2011, disponibil pe <http://www.revisteaua.ro/core/numere/2011/Steaua%201-2%202011.pdf>, accesat în 2.12.2011.

133. ROTARU, Marilena, *Vintilă Horia*, în „Memoria”, Nr. 53 (4) / 2005, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=7329>, accesat în 28.05.2012.
134. ROTH, Philip, WAKEMAN, Lea, FORMENTON, Luca, GIBBONS, Reginald, BAILEY, Paul, MUȘAT, Carmen, ȘUTEU, Corina, STĂNESCU, Bogdan Alexandru, CRISTEA-ENACHE, Daniel *Norman Manea la 75 de ani*, în „Observator cultural”, Nr. 326 / 21-27 iulie 2011, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=16887>, accesat în 12.12.2011.
135. ROGOZANU, C., *Identitate și ruptură*, în „România literară”, Numarul 26, 2001, disponibil pe http://www.romlit.ro/identitate_i_ruptur, accesat în 12.03.2011.
136. SĂNDULESCU, Alexandru, *Literatura română și comunismul*, în „România literară”, Nr. 34, disponibil pe http://www.romlit.ro/literatura_romn_i_comunismul?op=aartlist&aid=71&year=all&pn=8, accesat în 12.02.2011.
137. SAPIRO, Gisèle, *Les échanges littéraires entre Paris et New York à l'ère de la globalisation*, disponibil pe http://www.lemotif.fr/fichier/motif_fichier/142/fichier_fichier_etude.paris.new.york.paris.pdf, accesat în 8.12.2011.
138. SICART, Pierre-Alexandre, *Autobiographie, Roman, Autofiction* (thèse de doctorat, 2005), disponibilă pe www.fr.wikipedia.org/wiki/Autofiction, accesat în 4.11.2011.
139. SIMION, Eugen, *Romanul ca un șantier sub cerul liber. Experimentul D. Țepeneag*, în „Cultura”, 8 martie 2011, disponibil pe <http://revistacultura.ro/nou/2011/02/romanul-ca-un-santier-sub-cerul-liber-experimentul-d-tepeneag/>, accesat în 15 aprilie 2011.
140. SIMION, Eugen, *D. Țepeneag și capitalismul de cumetrie (II)*, disponibil pe <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2007-12-29/d-tepeneag-si-capitalismul-de-cumetrie-i.html>, accesat în 2.02.2012.
141. SIMION, Eugen, *Ideile sunt ultimele care mor*. Dumitru Țepeneag în dialog cu Eugen Simion, în „Cultura”, 24.02.2011, disponibil pe <http://revistacultura.ro/nou/2011/02/„ideile-sunt-ultimele-care-mor“/>, accesat în 24.10.2011.
142. SIMUȚ, Ion, *Disperarea clovnului*, în „România literară”, Nr. 23, 2007, disponibil pe http://www.romlit.ro/disperarea_clovnului, accesat în 2.02.2012.
143. SIMUȚ, Ion, *Cronologia exilului românesc postbelic (I)*, în „România literară”, nr. 23, 2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/cronologia_exilului_literar_postbelic, accesat în 12.10.2009.
144. SIMUȚ, Ion, *Cronologia exilului românesc postbelic (II)*, în „România literară”, nr. 24, 2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/cronologia_exilului_literar_postbelic_ii, accesat în 12.10.2009.
145. SIMUȚ, *A existat disidență înainte de Paul Goma*, în „România literară”, nr. 22, 2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/a_existat_disiden_nainte_de_paul_goma, accesat în 14.10.2009.
146. SIMUȚ, Ion, *Dresura de fantasmă*, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=6627>, accesat în 13.02.2012
147. SIMUȚ, Ion, *Antologia demnității scriitorului român*, în „România literară” Nr. 32, 15-22.08/2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/antologia_demnitii_scriitorului_romn, accesat în 18.03.2012.

148. SIMUȚ, Ion, *Ambiguitățile exilului*, „România literară”, Nr. 15, 2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/ambiguitile_exilului, accesat în 21.03.2011.
149. SIMUȚ, Ion, *Dumnezeul exilului*, „România literară”, Nr. 21, 2007, disponibil pe http://www.romlit.ro/dumnezeul_exilului, accesat în 16.03.2011.
150. SIMUȚ, Ion, *Disperarea clovnului*, în „România literară”, Nr. 23, 2007, disponibil pe http://www.romlit.ro/disperarea_clovnului, accesat în 3.02.2011.
151. SIMUȚ, Ion, *Postmodernismul la lucru*, în „România literară”, Nr. 42 / 20, octombrie 2006, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=6457>, accesat în 23.02.2012.
152. SITAR-TĂUT Daniela, *Limba română am dus-o peste tot cu mine în geamantan*. Interviu cu Dumitru Tepeneag, în „Nord-Literar”, nr. 6(73), 29.06.2009, disponibil pe http://www2.nord-literar.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=345&Itemid=9, accesat în 12.10.2011.
153. SOLOMON, Marcus, *Sorin Alexandrescu în oglinda Occidentului*, în „Observator cultural”, nr. 126, 23 iulie 2002, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Sorin-Alexandrescu-in-oglindea-Occidentului*articleID_3684-articles_details.html, accesat în 24.02.2011.
154. STOLOJAN, Sanda, *Exilul intelectual la Paris*, în „Memoria”, Nr. 25, 1998, disponibil pe http://revista.memoria.ro/?location=view_article&id=308, accesat în 12.05.2010.
155. STĂNESCU, Bogdan-Alexandru, *Vizuina. Personajele lui Norman Manea de la triker la Titan*, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Vizuina-personajele-lui-Norman-Manea-de-la-trickster-la-titan*articleID_25644-articles_details.html, accesat în 10.12.2011.
156. ȘENILĂ-VASILIU, Mariana *Gemenii demonici ai totalitarismului*, în „Acolada”, septembrie 2011, anul V, nr. 9 (47), p. 25, disponibil pe http://www.editurapleiade.eu/images/static/files/9_2011.pdf, accesat în 14.10.2011.
157. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Comedia literaturii*, în „România literară”, Nr. 25, 1999, disponibil pe http://www.romlit.ro/comedia_literaturii3, accesat în 18.10.2011.
158. ȘTEFĂNESCU, *La o nouă lectură: Paul Georgescu* în „România literară”, nr. 41, 2003, disponibil pe http://www.romlit.ro/paul_georgescu, accesat în 12.01.2012.
159. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Eugen Negici se înșeală*, în „România literară” nr. 1, din 9-16.01/2009, disponibil pe http://www.romlit.ro/eugen_negici_se_neal, accesat în 20.03.2012.
160. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Dumitru Țepeneag*, în „România literară”, nr. 51-52, 2003, disponibil pe http://www.romlit.ro/paul_georgescu, accesat în 13.02.2012.
161. ȘTEFĂNESCU, Alex, *La o nouă lectură: Paul Goma*, în „România literară”, nr. 19, 2002, disponibil pe http://www.romlit.ro/paul_goma, accesat în 12.03.2011.
162. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Ultimul mesaj al lui Vintilă Horia*, în „România literară” nr. 50, 2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/ultimul_mesaj_al_lui_vintil_horia, accesat în 2.03.2012.
163. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Pe scurt*, în „România literară”, Nr. 44, 7-14.11.2012, disponibil pe http://www.romlit.ro/pe_scurt, accesat în 29.05.2012.

164. VRABIE, Diana, *Metalepsa narativă sau despre „efectul de prezență”* în „Clipa” nr. 4, 2009, pp.39-40, disponibil pe http://www.clipa.in.md/img/2009,4/clipa04_27.pdf
165. VASILE, Geo, *Singurătatea, unica patrie*, în „Luceafărul” nr. 25, 2011, disponibil pe <http://www.revistaluceafarul.ro/index.html?id=3466&editie=145>, accesat în 12.01.2012.
166. VILAIN, Philippe, *L'autofiction en théorie*, pe http://editionsdelatransparence.com/f/index.php?sp=liv&livre_id=17, accesat în 20.10.2011.
167. ZĂNOAGĂ, Florin, *Căile devenirii scriitorilor francofoni*, în „Asimetria”, disponibil pe <http://www.asymetria.org/modules.php?name=News&file=article&sid=183>, accesat în 4.02.2012.
168. WUNENBURGER, Jean-Jacques, *Mytho-phorie : formes et transformations du mythe*, în „Religiologiques”, nr 10, 1994, pp. 49-70, disponibil pe <http://www.religiologiques.uqam.ca/no10/wunen.pdf>, accesat în 2.04.2012.
- 169.*** *Care e diferența între stalinism, nazism, marxism, fascism, comunism*, disponibil pe <http://cersipamantromanesc.wordpress.com/2010/09/14/care-este-diferenta-intre-stalinism-nazism-marxism-socialism-fascism-comunism/>, accesat în 12.10.2011.
170. *** *Dicționar de motive și simboluri literare*, disponibil pe http://www.cartidownload.ro/Diverse/417038/Dictionar_de_Motive_Si_Simboluri_Litera_re, accesat în 14 aprilie 2011.
171. *** *Exilul românesc. Memorie, libertate, moderație*, disponibil pe <file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/dan/Desktop/exil%20nou/Exilul%20romanesc%20<%20Memorie,%20libertate,%20moderație.mht>, accesat în 2.08. 2011.
- 172.*** *Rezistența-armată-anticomunistă*, disponibil pe <http://www.scritube.com/istorie/Rezistenta-armata-anticomunist13856.php>, accesat în 4.04. 2011.
173. *** *Partizanii români din Carpați în dosarele secrete ale cia*, disponibil pe <http://www.ziare.com/cultura/stiri-cultura/partizanii-romani-din-carpați-in-dosarele-secrete-ale-cia-1041782>), accesat în 4.04. 2011.
174. *** *Rezistența armată anticomunistă în sud-estul munților Apuseni*, disponibil pe <http://www.revista22.ro/rezistenta-armata-anticomunista-in-sud-estul-muntilor-apuseni-i-3321.html>, accesat în 4.04. 2011.
- 175.*** *Obiectul de studiu al antropologiei culturale. Antropologie socială – antropologie culturală. Caracterul interdisciplinar al antropologiei culturale*, disponibil pe <http://www.scritube.com/sociologie/Obiectul-de-studiu-al-antropol237181524.php>, accesat în 16.04.2011.
- 176.*** *L'autofiction : une réception problématique*, disponibil pe <http://www.fabula.org/forum/colloque99/208.php>, accesat în 21.10.2011.
- 177.*** *Gabriel Pleșea*, disponibil pe http://www.nymagazin.com/arhiva/html/gabriel_plese.html, accesat în 3.11.2011.
- 178.*** *Dumitru Țepeneag*, pe http://www.crispedia.ro/Dumitru_Tepeneag

179.*** *Psihologia personalității*, disponibil pe
<http://psihconsultanta.wordpress.com/discipline/psihologia-personalitatii>, accesat în
24.03. 2012.